

MASARYKOVA UNIVERZITA V BRNĚ
Fakulta sociálních studií

Katedra mezinárodních vztahů a evropských studií
Evropská studia

**Možnosti Evropské politiky sousedství jako
alternativy členství v EU; případová studie
Ukrajiny**

Bakalářská práce

Veronika Zapletalová

Vedoucí práce: **Mgr. Petra Kuchyňková**

UČO: 137853

Obor: MVZ – ES

Imatrikulační ročník: 2004

Brno, 2007

Prohlašuji, že jsem práci vypracovala samostatně, pouze s použitím pramenů, které jsou uvedeny v seznamu použitých zdrojů.

1.5.2007

Veronika Zapletalová

Děkuji touto cestou vedoucí mé bakalářské práce, Mgr. Petře Kuchyňkové, za odborné konzultace, které mi poskytovala v průběhu přípravy mé práce. Její komentáře a rady jsem využila jak ze strany odborné, tak i jazykové, a byly mi nepostradatelným přínosem.

Obsah

Úvod	6
1 Rozšiřování ES/EU a vztahy s okolními státy	8
1.1 Vztahy EU se sousedy na východě	8
1.2 Předchozí rozšiřování ES/EU a rozšíření východní	10
1.3 Stav Evropské unie po východním rozšíření.....	11
1.4 Otázka dalšího rozšiřování EU a diskuse o „absorpční kapacitě“ EU.....	13
2 ENP - obecné motivy vzniku.....	16
3 Země zahrnuté do ENP	18
4 Evropská politika sousedství	20
4.1 Vznik a vývoj ENP	20
4.2 Podstata a cíle ENP.....	21
4.3 ENP jako politická soustava	21
4.4 Financování ENP	22
5 Dopad Evropské politiky sousedství	24
5.1 Ekonomicko-politický pohled	24
5.2 Pohled geopolitický.....	24
6 Kritika ENP	26
6.1. Samotný rozsah a cíl koncepce ENP.....	26
6.2. Dvojití vnímání ENP účastnickými státy	28
6.3. Postavení Ruska v rámci východní dimenze ENP	28
7. Ukrajina před „oranžovou revolucí“.....	29
7.1. Vztahy Ukrajina- EU před ENP	30
8. Ukrajina po „oranžové revoluci“	33
9. Faktory ovlivňující vztah Ukrajiny a EU.....	35
9.1. Ruský faktor.....	35
9.2. Faktor „rozpolcenosti“ Ukrajiny	36
9.3. Polský faktor	37
10. Vývoj ENP vůči Ukrajině a její chápání.....	40
11. Ekonomické vztahy Ukrajiny a EU	44
Závěr	46
Primární zdroje	48

Internetové portály	49
Sekundární zdroje	50
Přílohy	55
Příloha č.1	55

Úvod

Téma týkající se European Neighbourhood Policy (Evropské politiky sousedství - ENP) je v současné době aktuálním problémem vzhledem ke své provázanosti jak s oblastí vnějších vztahů EU, tak s oblastí rozšiřování. Vědecká reflexe tohoto problému je teprve na začátku, neboť ENP a jeho nástroje představují progresivně se rozvíjející mechanismus dialogu mezi EU a nečlenskými státy v jejím okolí. V jeho rámci jsou pak zahrnuty jak země, které jsou sousedy Evropské unie na jihu, tak země nacházející se na její východní hranici. Tato práce se zabývá Evropskou politikou sousedství vůči východním sousedům EU, respektive vůči Ukrajině, neboť tyto země udržují s Evropskou unií většinou užší vazby a především mnohé z nich, na rozdíl od zemí jižní dimenze, stanovily členství v EU jako svůj zahraničněpolitický cíl. Vzhledem k tomuto faktu pak u nich vize Evropské politiky sousedství, jakožto alternativy členství, vyvolává větší kontroverze než je tomu u zemí jižní dimenze, které dlouhodobě o členství v EU neusilují.

Ukrajina pak představuje mezi zeměmi východní dimenze velmi specifický případ. Členství v Evropské unii již sice deklarovala za svou prioritu v 90. letech, ale po změně v politickém vedení, které následovalo po událostech na konci roku 2004, je tento cíl ještě více zdůrazňován. Ukrajina je rovněž ovlivňována mnohými faktory a limity, které jí cestu do EU komplikují. Současně však představuje pro Evropskou unii významného partnera v daném regionu a to například vzhledem k bezpečnostní politice, energetickém transportu atd.

Cílem této práce je ověřit, do jaké míry současný vývoj ENP umožňuje rozvíjet v jejím rámci takový model vztahů s EU, který by mohl představovat alternativu plného členství (a je-li tak i ze strany participujících států tento program vnímán) a to i vzhledem k diskusím o dalším rozšiřování v rámci samotné Evropské unie. Případová studie pak v těchto intencích prověřuje případ Ukrajiny a jejích vztahů s EU v rámci European Neighbourhood Policy, neboť ta, jak již bylo zmíněno výše, o členství v EU usiluje.

Vzhledem k požadavkům na rozsah, které jsou kladeny na bakalářskou práci, ale rovněž vzhledem k odlišnostem (historickým, geopolitickým, politickým, ekonomickým atd.), které doprovází politiku evropského sousedství v její jižní

dimenzi se tato práce těmito zeměmi nezabývá. Jejich problematika v rámci ENP je taktéž velmi zajímavá a jistě by si zasloužila bližšího zkoumání.

V rámci struktury práce bude nejprve pozornost věnována vývoji vztahů mezi Evropskou unií a státy nacházejícími se v jejím východním sousedství a následně pak stavu EU po východním rozšíření v kontextu debat o dalším rozšiřování. Představen bude jak samotný program ENP, tak i kritika, která je vůči němu namířena. Druhá část věnovaná Ukrajině se bude zabývat vývojem vzájemných vztahů mezi Ukrajinou a EU na pozadí ukrajinského politického vývoje a nejvýznamnějších faktorů působících na politiku na Ukrajině. Důležitou součástí pak bude představovat vnímání ENP ukrajinskou stranou.

Co se týče metodologie práce, při jejím vytváření byl využit empiricko – analytický teoretický přístup, který je nejdříve používán v rámci obecné části práce věnované východní dimenzi ENP a následně ve druhé části případové studie věnované Ukrajině. Případová studie pak náleží do podskupiny „odchylných případů“, neboť cílem práce není snaha potvrdit, či vyvrátit určitou teorii, ale prozkoumat její možnosti.

1 Rozšiřování ES/EU a vztahy s okolními státy

1.1 Vztahy EU se sousedy na východě

Evropská unie obecně vytváří své vztahy s okolními evropskými zeměmi vzhledem k jejich vlastní povaze. Udržuje vztahy s členy EFTA, s kandidátskými zeměmi, s potencionálními kandidátskými zeměmi¹ a se zeměmi, které jsou od roku 2004 zahrnuty do Evropské politiky sousedství.

Charlotte Bretherton a John Vogler okruh států zahrnutých do ENP vymezují takto: „Naše používání termínu „sousedé“ ve vztahu k nekandidátským zemím, které jsou situované na jižních a východních okrajích Unie, odráží rozmluvy, které doprovázejí rozšíření v roce 2004. I když zamýšleli vyjádřit touhu po blízkých a přátelských vztazích – aby vytvořili kruh přátelství kolem hranic rozšířené EU – koncept sousedství je současně vylučující. Znamená odmítnutí kandidátského statutu (Bretherton – Vogler 2006: 148).² Vztahy se zeměmi, které se nyní nachází v sousedství Evropské unie (země severní Afriky, Blízkého východu, postsovětské státy) procházely v 90. letech mnohými změnami. V souladu s tématem mé práce se nyní zaměřím na vztahy EU se zeměmi bývalého Sovětského svazu.

Po konci studené války se vztahy Unie se zeměmi na východě ubíraly po dvou rozdílných cestách. Pro země střední a východní Evropy (CEEC) byla cesta vedoucí ke vstupu do EU ulehčena relativně dobře financovaným programem PHARE³ a komplexními Evropskými dohodami (Bretherton – Vogler 2006: 149 - 150).

Jiný přístup však EU zvolila vůči nástupnickým státům Sovětského svazu, které jsou v některých dokumentech Evropské unie označovány jako Nové nezávislé státy (NIS). Do této kategorie patřily jak státy, které byly buďto od počátku, nebo se postupně staly (Gruzie) součástí Společenství nezávislých států (SNS), tak státy, které od začátku deklarovaly, že do SNS nevstoupí (pobaltské státy). Rozhodnutí pobaltských států nevstoupit do SNS bylo determinující pro jejich další cestu i pro vztah ES/EU k nim. Pobaltí se postupně přibližovalo k EU, zatímco státy SNS zůstávaly prostřednictvím jeho struktur v zájmovém orbitu Ruska. EU s některými

¹ Podle poslední Strategie rozšiřování, kterou vydala Evropská komise v roce 2006 jsou mezi kandidátské země zařazovány Turecko, Makedonie a Chorvatsko, mezi potencionální kandidátské země pak Albánie, Bosna a Hercegovina, Černá Hora a Srbsko. Více: Sdělení Komise (8.11. 2006: 10-14).

² Blíže k povaze vztahů EU – země ENP později.

z nich postupně pěstovala zvláštní smluvní vztahy uzavíráním Dohod o partnerství a spolupráci (PCA)⁴, které nakonec vyústily až k jejich zahrnutí do ENP. PCA však společně s finančním programem TACIS⁵, který poskytoval technickou asistenci, vykazovaly nižší úroveň podpory a intenzity vztahů (srov. Bretherton – Vogler 2006: 149-150). Stejně jako jinde i zde EU stanovila různé podmínky a jako důsledek selhání v oblasti splnění standardů na demokratické zřízení a právní řád, které požadovala Evropská unie, financování a spolupráce byla přerušena. Toto se týká zvláště Běloruska a Turkmenistánu (Bretherton – Vogler 2006: 149 - 150).

Od poloviny 90.let pak byly zintenzivňovány i vztahy s Ukrajinou, která doposud měla stejné postavení v rámci EU-NIS vztahů jako jiné země a je nyní zahrnuta do programu ENP i přes svou deklarovanou snahu na vybudování užších vazeb s EU.⁶

Současné spuštění ENP představilo formální dělení mezi zeměmi bývalého Sovětského svazu, ve kterém jsou země střední Asie – Kazachstán, Kyrgystán, Tádžikistán, Turkmenistán a Uzbekistán – vyloučeny z programu. Pro tyto „ne-sousedské“ země, z nichž všechny trpí vážnými politickými a ekonomickými problémy, zůstává proces PCA ústředním bodem vztahů s EU (Bretherton – Vogler 2006: 149 - 150).⁷

V kontextu postsovětských států musí být alespoň ve zkratce zmíněno Rusko. Rusko – EU vztahy⁸ jsou velmi komplikované, již vzhledem k postavení, které má Ruská federace nejen v daném regionu, ale i v globálním prostředí. Rusko bylo relativně úspěšné ve své snaze vybudovat si s EU určitý typ tzv. strategického partnerství.⁹ Samotné strategické partnerství pak zahrnuje posílení (již silného) systému společných orgánů v rámci PCA.¹⁰ Ústředním bodem partnerství je

³ Pomoc při hospodářské obnově Polska a Maďarska (Pologne – Hongrie Assistance a la reconstruction des economies)

⁴ Ukrajina byla jedním z prvních postsovětských států, který podepsal PCA a to již v roce 1994.

⁵ Technická pomoc Společenství nezávislých států (Technical Assistance to Commonwealth of Independent States)

⁶ Více k vývoji integrační strategie EU – Ukrajina dále.

⁷ Tyto země jsou však pro EU významné, ať již vzhledem ke strategickému významu Kaspického moře, či vzhledem k tomu, že některé státy této skupiny jsou schopny stát se partnery EU v dodávkách fosilních surovin (hl. ropy) a mohly by tak představovat alternativní zdroje vůči Rusku. Problémem však v těchto zemích zůstává nestabilní politická situace a fakt, že ne všechny členské státy EU preferují (i vzhledem ke svým bilaterálním vztahům s Ruskem) takovou cestu. Úskalím je i spor o mezinárodní status Kaspického moře související s právy na těžbu v regionu. V současnosti ovšem k navazování vztahů mezi těmito státy a EU dochází (německé předsednictví a silný důraz na energetiku) (srov. Bretherton – Vogler 2006: 149-150).

⁸ EU a Rusko jsou přímí sousedé od roku 1995, kdy do Evropské unie vstoupilo Finsko. Právní základ pro vztahy s Ruskem představuje Dohoda o partnerství a spolupráci z roku 1997.

⁹ Proces vytvoření strategického partnerství byl započat na summitu EU-Rusko v květnu 2003.

¹⁰ Konkrétně vytvořením Stálé rady pro spolupráci (Permanent Partnership Council).

postupný vývoj čtyř „společných prostorů“¹¹. i když tato snaha naznačuje, že Rusko bude nakonec s EU sdílet „všechno kromě institucí“, pokrok v plnění společných prostorů byl ve skutečnosti pomalý (Bretherton – Vogler 2006: 150-151).

Rusko neusiluje o členství v EU, tudíž prioritou vzájemných vztahů mezi EU a Ruskem zůstává zmírňování propasti mezi společnými zájmy a odlišnými hodnotami, ekonomická spolupráce, energetické zásobování a po 11.září 2001 rovněž bezpečnost (srov. Kempe 2007: 2; Harris 2004: 111; Overhaus 2006: 3).¹²

1.2 Předchozí rozšiřování ES/EU a rozšíření východní

Vzhledem ke specifikům a důsledkům, které mělo východního rozšíření Evropské unie a které byly jedním z nejdůležitějších důvodů pro vznik konceptu Evropské politiky sousedství jako takové, by bylo dobré se částečně vrátit k předešlým fázím rozšiřování.¹³

Jednotlivá rozšiřování byla obvykle doprovázena postupy vpřed v rámci integračního procesu.¹⁴ První rozšíření například přimělo Evropskou unii k osvojení si regionální politiky a předcházela mu společná politika rybolovu. Druhé a třetí rozšíření přispělo k posílení politiky soudržnosti, vzhledem k tomu, že do ES vstoupily ekonomicky slabší státy. Čtvrté rozšíření pak posílilo pozornost kladenou ze

¹¹ Jsou to společný ekonomický prostor (který zahrnuje energii a životní prostředí), společný prostor svobody, bezpečnosti a justice, společný prostor pro spolupráci na poli vnější bezpečnosti a společný prostor v oblasti vědy, vzdělání a kultury (Bretherton – Vogler 2006: 151). Rusko vidí jako svoji prioritu především budování společného hospodářského prostoru, i když právě zde se ukazují velké problémy v rámci dialogu Ruské federace s rozšířenou EU, další problém je v prostoru vnitřní bezpečnosti (hlavně víz), takže se často konstatuje, že v nejlepším a nejméně problémovém stavu je poslední ze společných sektorů (srov. Bretherton – Vogler 2006: 150-151).

¹² K okolnostem vývoje čtyř „společných prostorů“ a problematice EU-ruských vztahů více např.: Bretherton – Vogler (2006: 150-153); Moshes (2003).

¹³ Stejně jako je fenomén rozšiřování neodmyslitelnou součástí vývoje ES/EU, je jeho důležitým konstitutivním prvkem postupující úsilí o prohlubování evropské integrace. Můžeme tedy říci, že pro ES a později EU jsou charakteristické dva souběžně probíhající procesy: 1.) proces prohlubování integrace a 2.) proces rozšiřování. Tyto procesy ovšem není možno pojímat jako kontinuální kvalitativní a kvantitativní rozvoj, ale jako velmi komplikované a mnoha faktory ovlivňované formy vývoje, jejichž dynamika je proměnlivá a osciluje od rychlého rozvoje až ke stagnaci či regresí. Obecně platí, že charakter procesu rozšiřování je vždy závislý na stupni prohlubování vnitřní integrace, že tedy stupeň prohlubování vnitřní integrace ovlivňuje charakter rozšiřování. Současně je možno konstatovat, že každé rozšíření má zpětný vliv na další vývoj procesu integrace, přičemž účinky jednotlivých rozšíření nejsou stejné (Fiala – Pitrová 2002: 14).

¹⁴ Rozšíření, kterými dosud ES/EU prošla, můžeme rozdělit do několika stupňů či fází, které bývají také nepřesně označovány jako „vlny“. Historická skutečnost prostorového rozšiřování ES/EU je jednoduchá: v roce 1973 přistoupily ke Společenství Velká Británie, Irsko a Dánsko, v roce 1981 Řecko, o pět let později bylo přijato Španělsko a Portugalsko a v roce 1995 se plnoprávními členy nyní již EU staly Finsko, Švédsko a Rakousko (Fiala – Pitrová 2002: 15).

strany EU na oblast životního prostředí (srov. Cameron 2004: 1-2).¹⁵ Dosud realizovaná rozšiřování ES/EU vykazují některé společné rysy a přes všechny rozdíly lze přece jen odvodit určitý „model“ rozšiřování. Proto je také možno hovořit o „klasické metodě rozšiřování“ a stanovit určité obecné principy, na nichž je založena (Fiala – Pitrová 2002: 17).¹⁶

Na rozšíření Evropské unie o státy střední a východní Evropy se můžeme opět podívat z komplexního pohledu, který zdůrazňuje provázanost procesu rozšiřování a prohlubování integrace. Jak uvádí Fraser Cameron: „Poslední rozšiřování se odehrává v době, kdy EU čelí důležitým výzvám, které zahrnují její demokratickou legitimitu, její vnitřní kohezi a efektivitu, její ekonomickou výkonnost a její roli ve vnějším světě. Tyto témata současně s otázkami týkajícími se identity, zřízení a legitimacy byly podstatou Smlouvy o Ústavě pro Evropu“ (Cameron 2004: 2).

V průběhu východního rozšíření musela upravena i „klasická metoda rozšiřování“¹⁷, čímž byla ještě více potvrzena výjimečnost této rozšiřovací fáze Evropské unie.

1.3 Stav Evropské unie po východním rozšíření

V jakém stavu se tedy EU nachází po východním rozšíření?¹⁸ Evropská unie dokončila historicky bezprecedentní rozšiřování o státy střední a východní Evropy, vybudovala společný trh a zavedla jednotnou měnu. Na druhou stranu se ovšem potýká například s demokratickým deficitem, složitým hledáním konsensu a kompromisu ohledně směřování politik EU, s problémem reformy svých institucí a otázkou svého dalšího směřování. Rovněž cíle, které si EU stanovila například v rámci Lisabonské strategie, dosud nebyly zcela naplněny (srov. Cameron 2004: 149; Klíma 2004: 144-146).

Přijetí deseti (respektive dvanácti) nových členů pak doprovázely a doprovázejí v zemích „patnáctky“ mnohé pochybnosti a výhrady. Shrňme-li je, vykrystalizují nám z nich především čtyři velké obavy: 1) obava z blokad rozhodování a reform, 2)

¹⁵ Blíže k problematice rozšiřování a prohlubování viz např.: Cameron (1997: 1-17); Fiala - Pitrová (2002: 13-24).

¹⁶ K principům klasické metody rozšiřování více např. Příkryl (2002: 137-167).

¹⁷ Např. kvůli samotnému charakteru kandidátských států, či stavu a otázce směřování evropské integrace. Více k této problematice: Příkryl (2002: 137-167).

¹⁸ Například Michal Klíma upozorňuje na to, že „...EU stojí na křižovatce a její další vývoj bude záviset na mnoha faktorech, které souvisejí jak s vnitřními procesy v Evropě, tak s proměnami ve vnějším konkurenčním prostředí“... (Klíma 2004: 145).

obava ze strukturální heterogenosti, takže sotva bude realistické, nadále směřovat k cíli v podobě jednotných životních podmínek, 3) obava z finančního přetížení, případně z konfliktů kolem rozdělování, která by mohla vést k renacionalizaci kooperace v rámci EU, či k zániku principu solidarity, 4) obava, že se ztíží prohloubení evropské integrace a zeslabí vnitřní a vnější akceschopnost. Celkově z toho vyplývá obava, že by se EU mohla vnitřně fragmentovat (Lang 2005: 148-151)¹⁹.

Východní rozšíření samotné je nicméně ze strany EU pokládáno za víceméně úspěšné a to jak z pohledu stabilizace a demokratizace střední a východní Evropy, tak z pohledu ekonomického²⁰. Problematické však zůstává jeho vnímání ze strany evropské veřejnosti. V tomto kontextu někteří autoři hovoří o „traumatu či únavě z rozšíření“ (např. Durand – Missiroli 2006: 2; Smith 2005: 758). Podle Evropské Komise „EU potřebuje sdělovat lépe výhody a výzvy rozšiřování. Členské státy, které jsou sami zapojeny do rozšiřovacího procesu, potřebují lépe vysvětlit občanům konkrétní zisky z rozšiřování“ (Euractive 8.11.2006).

Každé rozšíření, které je samo o sobě nástrojem zahraniční politiky EU, má svou vnější dimenzi a neovlivňuje pouze kandidátské státy v procesu přímo zahrnuté, ale i zbylé státy v daném regionu a širokém okolí. Většina důležitých témat přesahujících hranice (včetně bezpečnostní politiky, regionální spolupráce, mezinárodní kriminality a terorismu, imigrace a kontroly hranic) není neomezena pouze na vztahy mezi EU a kandidátskými zeměmi. Přístupy, které byly v rámci procesu rozšiřování vytvořeny a rozvíjeny, jako je např. podmíněnost, mají rovněž vliv na regiony a státy, které stojí vně probíhajícího rozšíření, ale mohou být „potencionálními kandidáty“ (Cremona 2003: 7; srov. Haukkala 2003: 1-2) Možnost členství tak stále zůstává nejefektivnějším nástrojem zahraniční politiky. Měla by však být využívána více efektivně a jednání o vstupu by měla být uzavřena pouze když jsou obě dvě strany přiměřeně spokojené (Durand – Missiroli 2006: 4).

¹⁹ Více k této problematice: Lang (2005: 148-157).

²⁰ Více Sdělení Komise (8.11. 2006: 5-6).

1.4 Otázka dalšího rozšiřování EU a diskuse o „absorpční kapacitě“ EU

V kontextu rozšiřování je v současné Evropské unii (EU) často používán pojem „absorpční kapacita“²¹, neboli schopnost EU přijímat nové členy. Od odmítnutí Smlouvy o Ústavě pro Evropu referendy ve Francii a Nizozemsku v roce 2005 a odložení její ratifikace se používá v mnoha oblastech.²² Vzhledem k motivům hlasování v těchto referendech, veřejnému mínění napříč členskými státy a odložení zásadnějších reforem smluvního rámce EU je tento výraz nejužší spjat s procesem dalšího rozšiřování EU (Sychra 2006: 105).²³ Guillaume Durand a Antonio Missiroli upozorňují na fakt, že „absorpční kapacita slaví svůj návrat v době, kdy a) se mezi evropskou veřejností zvýšily pochybnosti ohledně dalšího rozšiřování EU ale za b) se samotný proces rozšiřování zpomaluje. V tomto kontextu je celá diskuse o absorpční kapacitě jasná metafora pro zásadní debatu o rozšiřování, o které se mnozí evropští političtí představitelé se závazky k potencionálním kandidátům, zdráhají mluvit otevřeně a veřejně. Tento vývoj je částečně spojován s výsledkem referend o evropské Ústavě ve Francii a v Nizozemí“ (Durand – Missiroli 2006: 2-3). Diskuse o absorpční kapacitě by pak mohla být reakcí na to, že nepřijetím Smlouvy o Ústavě pro Evropu byla porušena tradiční spojnice mezi rozšiřováním a prohlubováním.²⁴ Významným faktorem ovlivňujícím tuto diskusi je i kontroverzní povaha některých kandidátů např. Turecka.

Pokud bychom chtěli přesně definovat pojem absorpční/integrační kapacity narazíme na problém, neboť jasná formulace zřejmě neexistuje. Jde totiž spíše o rétorický pojem, který i přesto, že byl několikrát diskutován, nefiguruje v oficiálních dokumentech. V „eurožargonu“ je pojem chápáný jako potřeba Unie definovat, nebo

²¹ Pojem absorpční kapacita bývá často v diskusích nahrazován pojmem integrační kapacita a to zejména v dokumentech Evropské unie, viz Durand – Missiroli (2006).

²² Koncept byl v kontextu EU poprvé zmíněn Evropskou radou v Závěrech předsednictví (Presidency Conclusions) 21-22 června 1993 – společně se známými Kodaňskými kritérii – jako „důležité zvažování všeobecného zájmu jak Unie tak kandidátské země“. Tehdy byl definován jako kapacita Unie absorbovat nové členy zatímco se udrží rychlost evropské integrace (Durand – Missiroli 2006: 1).

²³ Když Evropská rada na svém summitu v červnu 2006 vyslovila „obecné otázky týkající se budoucího rozšiřování“, byl obecný tón mnohem méně pozitivní než tomu bylo v předchozích oficiálních dokumentech. Závěry předsednictví pak, „znovu potvrdily, že EU bude respektovat existující závazky a zdůraznily, že by mělo být použito veškerého úsilí k ochraně soudržnosti a efektivnosti Unie“ (Durand – Missiroli 2006: 1). Komise pak byla Radou vyzvána, aby v tomto kontextu vytvořila zprávu. Komise tak učinila a 8.listopadu 2006 zveřejnila jako součást zprávy o strategii rozšiřování studii o schopnosti EU integrovat nové členy. Ve výboru pro ústavní záležitosti pak byla 13.listopadu 2006 schválena zpráva o institucionálních aspektech schopnosti EU integrovat nové členy. Rovněž je zdůrazňována v kontextu debat o absorpční kapacitě uvnitř EU skutečnost, že dosud nedošlo v rámci EU k potřebným institucionálním změnám.

²⁴ Více k této diskusi např. Durand - Missiroli (2006).

spíše předefinovat sebe sama a svůj potenciál ve světle svého dalšího rozšiřování (Euractive 4.12.2006). Evropská komise se k této problematice vyjadřuje např. takto: „Integrační kapacita je o tom, zdali Evropská unie může v daném momentu, či daném období přijmout nové členy bez toho, aby ohrozila politické a ekonomické cíle ustanovené ve smlouvách. Kapacita Unie udržet si stav evropské integrace zatímco se rozšiřuje má tři hlavní složky: instituce, společné politiky a rozpočet. Evropská unie se potřebuje ujistit, že její instituce pokračují v efektivním jednání, že její politiky sledují své cíle a že její rozpočet je odpovídající jejím cílům a jejím finančním zdrojům“ (Sdělení Komise 8.11. 2006: 17).

Jakým způsobem bude zřejmě tedy EU dále v otázce rozšiřování postupovat? Podle Evropské komise EU bude respektovat existující závazky²⁵ vůči zemím v procesu již zapojeným²⁶, ale bude více obezřetná ohledně přijímání nějakých závazků nových.²⁷ Rychlost přístupového procesu pak závisí na rychlosti přijímání reformy v kandidátských zemích (tamtéž: 18).²⁸ Vyzdvihuje však nutnost institucionální reformy, zvýšení veřejné podpory dalšího rozšíření atd. Komise však nezavírá před dalším možným rozšiřováním dveře tvrdíc, že „opatrně řízené rozšíření je v zájmu EU“²⁹ (Euractive 8.11.2006).

Problematická je však otázka, kam až sahají hranice, po které se EU může rozšiřovat vzhledem k tomu, že geopolitická definice Evropy není zcela jasná. V rámci Evropské unie dosud nebyla na tuto otázku stanovena přesná odpověď.³⁰ Jak však vyplývá z diskusí zmíněných výše, proces rozšiřování se zpomaluje, ale vně EU zůstává i nadále skupina zemí, která deklarovala svůj cíl stát se členem EU (například Ukrajina). Unie na tyto jejich snahy musí nějakým způsobem reagovat.

Na tomto místě je nutné rovněž zmínit jeden z nejčastějších argumentů, které používají zastánci dalšího rozšiřování. Jedná se o stabilizaci evropského kontinentu a zamezení válečným konfliktům, což je jeden z hlavních důvodů pro iniciaci

²⁵ Platí zde princip „pacta sunt servanda“.

²⁶ Jde o kandidátské a potencionálně kandidátské země, viz výše.

²⁷ „Dodržujeme všechny naše závazky, ale současně zjišťujeme, že v našem veřejném mínění existují obavy týkající se šíře a rychlosti rozšiřování,“ řekl předseda Evropské komise Jose Barroso. Ale odvolává se na absorpční kapacitu, zdůraznil, „toto není nové kritérium – opakuji není nové kritérium – pro nové kandidátské země“ (Euractive 2.3.2007).

²⁸ V současnosti se zdá nepravděpodobné, že by v budoucnosti vstupovala současně velká skupina zemí. Kandidáti a potencionální kandidáti se liší z hlediska jejich politického a ekonomického vývoje a administrativní kapacity (Euractive 8.11.2007).

²⁹ Francouzský prezident Jacques Chirac řekl, „měli bychom pokračovat v rozšíření, ale procesem, který je kontrolovaný a lépe chápaný“ (Euractive 2.3.2007).

³⁰ Zajímavé názory na problematiku rozšiřování uvádí ve svých člancích i dva čeští autoři Václav Nekvapil a Lenka Kovačovská, více viz Nekvapil (2007: 25-26) a Kovačovská (2007: 26-28).

integračního procesu. Evropská unie v současnosti řeší tento úkol vesměs skrz proces rozšiřování, respektive v rámci předvstupních jednání. Pokud se však rozšiřování zastaví či omezí, bude muset přehodnotit i tento přístup a vytvořit takovou politiku, která zajistí vně EU zónu stabilizovaných zemí bez vážných konfliktů a zároveň bude představovat plnohodnotnou alternativu členství v Unii (srov.: Smith 2005: 757-759; Kovačovská 26-28).

Jako alternativa pro další rozšiřování Evropské unie na jih a na východ by pak mohla sloužit kombinace jednotlivým státům na míru přizpůsobených regionálních politik EU, jako jsou Evropský hospodářský prostor, Stabilizační a asociační proces pro Balkán a především pak Evropská politika sousedství. Specifické programy pro jednotlivé země, které by jim umožnily přístup na jednotný unijní trh, by se mohly stát plnohodnotnou alternativou členství v Unii (Kovačovská 2007: 27-28).

2 ENP - obecné motivy vzniku

ENP není prvním pokusem Evropské unie o vytvoření strategie vůči sousedním zemím. V tomto kontextu může být zmíněno vytvoření Evropského hospodářského prostoru v roce 1994 (EEA) se státy EFTA a především vznik Středomořského partnerství v roce 1995.³¹

Jaké byly tedy motivy vzniku ENP? Andreas Marchetti zastává názor, že „na základní motivy, které vedly EU, aby vytvořila zvláštní vztahy se sousedskými státy, může být také pohlíženo ze dvou pohledů: Na jednu stranu jako na snahu EU zabránit těm vývojem ve svém geografickém okolí, které by negativně ovlivnily její bezpečnost nebo prosperitu, či na druhou stranu jako na to, že se EU a obzvláště její členské státy, které jsou geograficky nejvíce znepokojené či nejvíce přítomné v příslušných oblastech, aktivně snaží udržet, nebo dokonce rozšířit v těchto oblastech určitou sféru vlivu“ (Marchetti 2006: 4). Marchetti dále chápe vznik ENP také v kontextu přeměny Unie, coby mezinárodního aktéra, neboť Unie jako relevantní aktér zahraniční politiky je mezinárodně převážně uznáván kvůli svému režimu zahraničního obchodu, svému rozvíjení spolupráce a své měnové politice. Nicméně, s vytvořením Společné zahraniční a bezpečnostní politiky v Maastrichtu a uvedením Evropské bezpečnostní a obraně politiky v Kolíně nad Rýnem, Unie stále získává stále více vlastnosti multidimenzionálního aktéra v kontrastu se svou dlouhodobou rolí převážně ekonomického aktéra. Tato rostoucí multidimenzionalita je zakořeněna v postupném posunu v chápání unie samotné od ekonomického společenství, ke společenství hodnot. Tento posun byl již reflektován ve vybraném přístupu uvnitř takového systému zahraniční politiky jako je EU – Středomořské partnerství. S tím, jak se EU vyvíjí oblasti zahraniční politiky, je toto zvyšování komplexnosti nuceno hrát v rámci ENP ještě zřetelnější roli (Marchetti 2006: 4-5).³²

Michaela Dodini a Marco Fantini se zabývají stejnou otázkou a uvádí jako příčinu této iniciativy fakt, že zatímco úspěšné rozšiřování bylo významným nástrojem

³¹ Andreas Marchetti k Středomořskému partnerství dodává: „Nejvíce bylo prosazováno jižními členy jako druh geografické kompenzace vůči východnímu rozšíření sotva deset let po tom, co se Portugalsko a Španělsko připojily v roce 1986 ke Evropským společenstvím. Analogicky byla potom, co se k Unii připojili Švédsko a Finsko, na svět přivedena „východní dimenze“ (Marchetti 2006: 4).

³² Andreas Marchetti rovněž upozorňuje na spojitost mezi vytvářením nových politických schémat, které se objevily v souvislosti s východním rozšířením, a rozvojem zahraniční politiky EU v průběhu 90.let (Marchetti 2006: 4).

politické a ekonomické stabilizace, potřeba uchránit funkčnost institucí činí další rozšíření, mimo ta, které jsou již předpokládána, v současné době nepravděpodobná. ENP bylo tudíž považováno za způsob „vývozu“ některých výhod poskytovaných Evropskou unií bez usilování o členství. ENP bylo také odpovědí na obavy spjaté s rozšířením z roku 2004 týkající se toho, že by EU mohla zanedbávat vztahy se středozemními a východními sousedy a mohla by postavit nové bariéry – „pevnost Evropu“ (Dodini – Fantini 2006: 508).

V rámci motivů vedoucích k vybudování ENP nesmíme opomenout zmínit i vnější faktory, které nejenom, že zvýšily důležitost konsolidovaných sousedských vztahů, ale do určité míry je i zkomplikovaly. V této souvislosti jde především o proměnu mezinárodního prostředí po 11.září 2001 a změnu bezpečnostních hrozeb. Na pozadí nového bezpečnostního prostředí po 11.září 2001 uznala Evropská bezpečnostní strategie z prosince 2003 důležitost „bezpečnosti ve svém sousedství“ a předvíдалa vytvoření „kruhu odpovědně řízených států“ kolem EU (Overhaus 2006: 3).³³

Důležitý je rovněž fakt, že existující smluvní vztahy v rámci PCA se státy východní Evropy byly produktem své doby. V době svého vzniku byly uzavírány se zeměmi, které se nacházely v odlišné politické i ekonomické situaci než nyní, nebyly přesně strukturované atd. Rovněž Asociační dohody, byť jsou v mnoha případech novější, nepokrývaly adekvátně ta témata, na kterých EU potřebovala se svými partnery pracovat a to především po 11.září (Wissels 2006: 8-9).

³³ Blíže viz Evropská bezpečnostní strategie z 12.12.2003

3 Země zahrnuté do ENP

Evropská unie věnuje svému sousedství pozornost již mnoho let, jedním z faktorů je, jak již bylo uvedeno, skutečnost, že rozšiřování má vliv i na jiné než kandidátské země v daném regionu. Politiky Evropských společenství směřované na jejich sousedství byly rozhodujícím doplňkem integračního procesu, zvláště od konce bipolarity v Evropě a se zvyšujícími se politickými ambicemi evropského projektu. (Overhaus 2006: 3).

Ve svém sousedství EU rozvíjela v průběhu devadesátých let politiky vůči zemím na svém jižním okraji a vůči zemím na okraji východním. V rámci jižní dimenze vzniklo Středomořské partnerství.³⁴ Ve východním sousedství EU se po vyčlenění zemí střední a východní Evropy, které se definitivně v roce 2001 staly kandidátskými zeměmi³⁵, začalo hovořit o vytvoření „východní dimenze“ vztahů EU.³⁶ EU a různí aktéři v této době obecně neměli jasnou představu o tom, zda v rámci sousedství EU budovat samostatnou politiku vůči východním zemím, nebo zda ji spojit s tzv. Barcelonským procesem, zaměřeným na jižní sousedské země, a vytvořit tak jednotnou koncepci.

Kandidátské státy v roce 2001 (v současné době noví členové) upřednostňovaly ideu oddělené východní politiky nebo „východní dimenze“ – s odkazem na finskou iniciativu týkající se „severní dimenze“, která byla ustanovena jako politika EU na konci 90.let. Největším zastáncem „východní dimenze“ z kandidátských zemí pak bylo Polsko (Gromadzki – Lopata – Raik 2005: 12).³⁷

První iniciativy týkající se nové politiky byly navrženy počátkem roku 2002 a stále ještě neobsahovaly definitivní rozhodnutí týkající se rozměru koncepce. Britská

³⁴ Středomořské partnerství (EMP, Barcelonský proces) byl vytvořen v roce 1995 a navázal užší vztahy mezi 10 zeměmi Středomoří (s výjimkou Malty a Kypru). Více ke středomořskému partnerství např. Bretherton - Vogler (2006: 154-158).

³⁵ Skupina kandidátských zemí prošla v průběhu 90.let zajímavým vývojem. Nejprve byla v roce 1997 vytvořena tzv. lucemburská skupina kandidátů (Česká republika, Maďarsko, Polsko, Slovinsko, Estonsko a Kypr), která pak byla následně v roce 1999 doplněna o Rumunsko, Slovensko, Litvu, Lotyšsko, Bulharsko a Maltu a byla vytvořena tzv. helsinská skupina. Ta byla v roce 2001 modifikována do své konečné podoby tzv. laekenské skupiny zahrnující Českou republiku, Slovensko, Maďarsko, Polsko, Slovinsko, Estonsko, Litvu, Lotyšsko, Maltu a Kypr.

³⁶ Rozvinutí tzv. „východní dimenze“ vztahů v rámci EU bylo velmi komplikované. Všechny tyto země byly vnímány jako zdroje nestability a hrozeb jako jsou nelegální migrace, mezinárodní kriminalita, nakažlivé choroby, hazardy s životním prostředím, jaderný odpad atd. Formulace politiky EU vůči těmto zemím byla dále komplikována jejich úzkými vazbami na Rusko, které byly stanoveny, aby udržely dřívější sovětská území ve své sféře vlivu (Gromadzki – Lopata – Raik 2005: 12).

iniciativa zvažovala pouze vytvoření politiky vůči Bělorusku, Ukrajině a Moldávii, švédský návrh už bral v úvahu kromě těchto zemí i Rusko a jižní Středomoří. Tento švédský přístup, kombinující jak východní politiku, tak Barcelonský proces, nakonec převážil a byl proměněn v novou politiku. Zařazením Arménie, Ázerbajdžánu a Gruzie do ENP v červnu 2004 zahrnuje v současné době ENP většinu sousedních zemí EU, buď sdílejících pevninské hranice nebo, což platí pro většinu Středomořních partnerů, sdílející s EU hranice mořské.³⁸ Politika evropského sousedství je geograficky tedy primárně zaměřena na oblast jižního Středomoří, na evropské a kavkazské republiky bývalého sovětského svazu a velmi specificky i na Rusko³⁹ (Gromadzki – Lopata – Raik 2005: 13).⁴⁰

Mimo rámec tohoto akčního plánu je pak vedena agenda zemí západního Balkánu, kde je pět zemí (Albánie, Bosna a Hercegovina, Makedonie, Srbsko a Černá Hora) připraven tzv. Stabilizační a asociační proces v jihovýchodní Evropě (Romancov 2005: 165-166).

I když tedy nakonec převážila koncepce sjednocující dimenzi jak jižní, tak východní, nejsou všechny země ENP v praxi vnímány uvnitř EU všemi aktéry stejně. Existuje rozdílné vnímání postavení zemí východní dimenze (především Ukrajiny) a zemí severní Afriky a Blízkého východu, což je poněkud rozpor mezi smluvní úpravou a skutečností.

³⁷ K Polsku a jeho vztahu k východní dimenzi ENP, respektive k Ukrajině, dále.

³⁸ ENP zahrnuje tedy Alžírsko, Arménii, Ázerbajdžán, Bělorusko, Egypt, Gruzie, Izrael, Jordánsko, Libanon, Libye, Moldávie, Maroko, Palestinská samospráva, Sýrie, Tunisko a Ukrajina.

³⁹ Jak již bylo uvedeno vztahy EU-Rusko budou i nadále řízeny především bilaterálně.

⁴⁰ Bělorusko, Libye a Sýrie jsou zatím potenciálně zahrnuty v ENP. Nicméně podmínkou pro čerpání výhod, které tato politika přináší, je mít smluvní vztahy s EU, což v současnosti není případ těchto tří zemí. EU s nimi má různé typy vztahů, ale dosud nikoliv v rámci systému ENP (Wissels 2006: 7).

4 Evropská politika sousedství

4.1 Vznik a vývoj ENP

Hlavní principy Evropské politiky sousedství byly stanoveny již v březnu 2003, kdy Komise publikovala Sdělení „Širší Evropa – sousedství: nový rámec pro vztahy s východními a jižními sousedy“. V této studii Komise navrhla ambiciózní novou vizi rozšířené oblasti míru, stability a prosperity zahrnující širší sousedství EU, sdílené sousedství založené na společných hodnotách a hlubší integraci (Wissels 2006: 7).⁴¹ V červenci 2003 pak bylo zveřejněno Sdělení Komise – cesta k novému nástroji sousedství.⁴²

V reakci na „Širší Evropu“ Evropská Komise obdržela mnoho podnětů např. žádost zemí jižního Kavkazu o zahrnutí do programu, politické změny v Gruzii atd. Hlavní principy ENP tedy byly dále více rozpracovány ve Strategickém dokumentu Komise týkajícím se Evropské politiky sousedství z května 2004 (ENPSP). Tento dokument, podporovaný členskými státy EU, zůstává definitivním politickým vyhlášením Evropské politiky sousedství (ENP) (Wissels 2006: 7). Dokument se zabývá konkrétními aspekty fungování vztahů mezi EU a zeměmi zahrnutými v ENP.⁴³ V prosinci roku 2006 pak Komise vydala zprávu obsahující hodnocení dosavadního průběhu ENP- jedná se o celkové zhodnocení, sedm hodnotících zpráv jednotlivých zemí a zhodnocení pokroku v jednotlivých oblastech.⁴⁴

⁴¹ Blíže Sdělení Komise z 11.3.2003.

⁴² Obsahem tohoto dokumentu byl nástin finanční spolupráci mezi zeměmi ENP a EU skrze programy TACIS a MEDA a současně zde bylo také učiněno rozhodnutí, že v rámci ENP bude vytvořen na období po roku 2006 jednotný nástroj - European Neighbourhood and Partnership Instrument. Více informací viz Sdělení Komise z 1.7.2003.

⁴³ Blíže Sdělení Komise z 12.5.2004

⁴⁴ Ve svém dokumentu „Strengthening the ENP“ Komise mimo jiné prohlásila, že ENP funguje a většina sousedů učinila pokrok v politických a ekonomických reformách. Nicméně vzhledem k přetrvávajícím výzvám, kterým čelí tyto partneři (a EU), a rovněž vzhledem k faktu, že náklady reforem partnerské státy pociťují nyní, zatímco přínosy přijdou až později, Komise předložila návrh, že by EU měla poskytovat více stimulů na odporu reforem a aby přesvědčila ty, kteří jsou stále váhaví (Sdělení Komise 4.12.2006: 13-14).

4.2 Podstata a cíle ENP⁴⁵

EU primárně skrze ENP nabízí svým sousedům jakési „privilegované partnerství,, které by mělo být vybudované na vzájemném závazku vůči společným hodnotám (demokracie a lidská práva, právní řád, kvalitní zřízení, principy tržní ekonomiky a udržitelný rozvoj). Zapojené země by měly rovněž spolupracovat na určitých cílech zahraniční politiky jako jsou opatření proti terorismu a nešíření zbraní hromadného ničení. Jako další inovaci vztahů Evropská unie rovněž nabízí otevření některých svých vnitřních politik a programů a nakonec, pokud toho bude partnerská země schopna, podíl na unijním vnitřním trhu (Wissels 2006: 9). Sekundárně by ENP mělo zabránit vzniku nových dělících linií v rámci Evropy například posílením přeshraniční spolupráce (Smith 2005: 763). Nemělo by tedy dojít k vytvoření „pevnosti Evropa“.

Specifickým rysem tohoto programu pak je ovšem důsledná separace procesu rozšiřování a myšlenky sousedské politiky. Mezi procesem rozšiřování a konceptem ENP lze však nalézt spojitosti. A to na čtyřech úrovních: zdůrazňování společných hodnot je totožné s podmínkami přistoupení k EU, pojem podmíněnosti dále doplňuje filozofie partnerství, rozlišování, participace a dekoncentrace/decentralizace, zvýšení bilaterálních jednání na úkor regionálních a konečně soubor nástrojů v rámci asistenční politiky je doplněn o další nástroje jako jsou přeshraniční spolupráce, twinning, Taiex a kooperační programy (Tulmets 2006: 28-29). Oficiální dokumenty EU ohledně společných rysů mlčí. Cíl však mají oba programy odlišný, v případě procesu rozšiřování je to členství v EU, v případě ENP, jak již bylo uvedeno, je to privilegované partnerství, které ovšem postrádá institucionální závazky.

4.3 ENP jako politická soustava

EU v podstatě staví na Dohodách o partnerství a spolupráci (PCA) s východními sousedy a na Asociačních dohodách s jižními sousedy.⁴⁶ Vztahy EU s jednotlivými sousedícími zeměmi, které se účastní ENP, jsou řízeny smluvními ujednáními

⁴⁵ Komisařka pro vnější vztahy Benita Ferrero-Waldner, do jejíchž kompetencí ENP spadá, definuje Evropskou politiku sousedství a její cíle jako „způsob reagování na zájmy našich občanů týkající se prosperity, bezpečnosti a stability, konkrétními zdatelnými výsledky namísto abstraktního konceptu. Je též také o pomoci našim sousedům na jejich cestě k jejich vlastní prosperitě, bezpečnosti a stabilitě, díky podpoře a povzbuzování reformátorů namísto zavádění impozantních reforem. ENP je navrženo, aby v současnosti nabídlo privilegovanou formu partnerství, bez ohledu na konkrétní podstatu budoucího partnerství s EU. ENP je win-win politika, která je založena na oboustranných zájmech a sdílených hodnotách“ (Ferrero-Waldner 2006:139 –142).

⁴⁶ V budoucnu by mohly být nahrazeny novými smluvními ustanoveními tzv. Evropskými dohodami sousedství (European Neighbourhood Agreements).

(dochází tedy k upřednostnění bilaterálního přístupu před multilaterálním). Na jejich bázi a v souladu s vyjádřením konkrétních potřeb různých partnerů, Evropská komise vypracuje individuální hodnotící zprávy. Zprávy posuzují současný stav vztahů stejně jako politické, sociální a ekonomické vývoje a identifikují první souhrn témat, které budou muset být projednány. Hodnotící zprávy slouží následně jako základ pro konkrétní Akční plány⁴⁷, které jsou vytvářeny ve spolupráci s příslušnými zeměmi (Marchetti 2006: 7).

Akční plány obsahují detailněji rozpracované priority⁴⁸ a na jejich základě dochází k přijetí jednotlivých opatření atd. Rovněž je společně kontrolována implementace jednotlivých ustanovení a celková efektivnost pomocí relevantních subkomisí, hodnotících zpráv Komise atd.

Akční plány ENP mají každý podobnou strukturu. Každý obsahuje kapitolu týkající se: politického dialogu a reformování, ekonomické a sociální spolupráce a vývoje, oblastí souvisejících s obchodem, trhem a regulační reformou, spolupráce v oblastech justice, svobody a bezpečnosti, sektorových oblastí (např. transportu, energie, informační společnosti, životního prostředí, výzkumu, vývoje atd.), lidská dimenze (people-people kontakty, občanská společnost, vzdělání, veřejné zdraví) (Wissels 2006: 9-10)..

4.4 Financování ENP

Finanční asistence v rámci ENP probíhala do 31.12.2006 skrze několik programů (geografické -MEDA, TACIS, tématické – např. EIDHR⁴⁹). Způsob financování ENP se změnil od 1.1.2007, Finanční podpora je nyní poskytována skrze Evropský nástroj sousedství a partnerství⁵⁰ (ENPI). ENPI je plně politicky řízený nástroj, který by měl být více flexibilní, než jeho předchůdci a jeho cílem by měla být podpora naplňování Akčních plánů. Pro rozpočtové období 2000-2006 měly fondy k dispozici přibližně 5,3 miliard euro v rámci MEDA⁵¹, 3,1 miliard euro v rámci TACIS, jakož i přibližně 2 miliardy euro v rámci Evropské investiční banky pro půjčování státům

⁴⁷ Rutger Wissels uvádí, že Akční plány „jsou politické dokumenty zahrnující dohodnutá vyhlášení střednědobých reformních priorit“ (Wissels 2006: 9) Celková životnost Akčních plánů je mezi 3 až 5lety v závislosti na tom, co bylo sjednáno s každou individuální členskou zemí. Akční plány jsou přijímány společně EU a partnerským státem.

⁴⁸ Například Akční plán pro Ukrajinu obsahuje téměř 300 akčních kroků k naplnění priorit.

⁴⁹ Evropská iniciativa pro demokracii a lidská práva (European Initiative for Democracy and Human Rights)

⁵⁰ European Neighbourhood and Partnership Instrument

profitujícím z MEDA a 500 milionů euro pro státy profitující z TACIS (*The ENP Policy: Funding* 26.3.2006). Tato nerovná distribuce finančních prostředků mezi jižní a východní dimenzí ENP byla často ze strany východních sousedů EU kritizována.

Pro rozpočtové období 2007-2013 je počítáno v rámci ENPI s částkou kolem 12miliard euro, což by mělo znamenat zvýšení oproti předchozímu období o téměř 32%. Výše prostředků pro individuální státní programy pak bude záviset jak na potřebách států a absorpční kapacitě, tak na plnění dohodnutých reforem. Tak jako u minulých finančních programů bude ENPI vycházet z priorit, které jsou stanoveny pro každou zemi v individuálním strategickém dokumentu, více detailním národním indikativním programu a podrobných ročních programech (cit. tamtéž). Důležitou inovací v rámci ENPI je oproti předchozím programům i jeho zaměření na přeshraniční spolupráci mezi členskými zeměmi EU a zeměmi zahrnutými v ENP. Pro následující období byly s cílem přibližování legislativ, podpory vytváření institucí atd. rovněž ustanoveny a rozšířeny mechanismy technické asistence TAIEX⁵² a twinning (Wissels 2006: 11).

⁵¹ Tento program poskytoval finanční pomoc zemím zahrnutým v Barcelonském procesu.

⁵² TAIEX – Kancelář pro technickou pomoc a výměnu (The Technical Assistance Exchange Office)

5 Dopad Evropské politiky sousedství

5.1 Ekonomicko-politický pohled

Na koncept ENP se můžeme podívat rovněž z pohledu liberálně-institucionalistických koncepcí. EU se díky ENP snaží vytvořit si kolem svých hranic „kruh přátel“. Jehož hlavním politickým cílem je rozmělnění hranice mezi členskými a nečlenskými státy EU, tedy snaha zabránit vzniku nové dělící linie mezi „bohatými a chudými“. Tohoto cíle by pak podle EU mělo být dosaženo pomocí ekonomicko-politické spolupráce v různých oblastech jako jsou např. otázka životního prostředí, migrace, energetika a regionální rozvoj. Evropská unie v praxi umožní svým sousedům využít potenciálu v rozličných sférách svých vnitřních politik, od dopravy po energetiku, životní prostředí, výzkum, kulturu a školství. Státy tedy budou participovat na společných iniciativách, které jsou primárně ekonomické, ale budou rovněž sledovat i hlavní politický cíl ENP, což je sdílení společných hodnot. Takovéto jednání by pak mělo vézt k tomu, že v bezprostředním okolí EU bude vytvořena oblast, která bude stabilní a ekonomicky prosperující (Romancov 2005: 165-166).⁵³

5.2 Pohled geopolitický

Podle realistického myšlení však Evropská unie bude muset počítat z mnohými ne vždy pro ni výhodnými konsekvencemi. V hlediska geopolitiky můžeme hovořit o dvojím typu důsledků ENP a to o implikacích regionálních (či subregionálních) a globálních. V rámci regionu (či subregionu) Evropské unii hrozí, že bude přimějí zahrnutá do regionálních či lokálních krizí, že dojde k možnému rozšíření její odpovědnosti a že bude muset řešit „oblasti zlomu“ v rámci soustavy ENP. „Oblastmi zlomu“ se rozumí situace, kdy i přes koncepci ENP budou nadále existovat tradiční vazby mezi určitými státy, ale rovněž i tradiční rozpory (jako např. mezi Libanonem a Izraelem atd.) (Aliboni 2005: 3)

Evropská unie se sousedními státy naváže díky ENP úzké politické i ekonomické vazby, jakékoli krize, či problémy v těchto zemích pak tedy mít v rámci reciprocity vliv i na samotnou EU, případně na její bezpečnost. EU bude rovněž nucena přijmout odpovědnější přístup a pozorně sledovat možná ohniska sporů a

aktivně se zasazovat o jejich řešení. Bude se muset také více zabývat vztahy, respektive spory, mezi samotnými členy „kruhu přátelství“, či jejich sousedními zeměmi, které jsou však již mimo ENP, neboť z nich mohou pramenit hrozby (např. bezpečnostní) i pro samotnou EU. Jedná se např. o problematiku vztahů mezi Izraelem a Palestinou, Ázerbajdžánem a Arménií atd. (srov. tamtéž: 3-12).

ENP bude rovněž mít implikace i na globální úrovni. Jedná se především o problematiku vztahů EU s arabskými státy, Ruskou federací a USA. Co se týče arabských států, Evropská unie s mnohými z nich měla již dříve stanovený určitý rámec vztahů díky Barcelonskému procesu, které byly výhradně určeny na vztahy EU-Středozemní oblast. ENP však tuto „exkluzivitu“ vztahů porušil, neboť zahrnuje i státy na východní hranici EU. Arabský svět tak může trpět pocitem, že význam vzájemných vztahů ze strany EU poněkud poklesl. ENP zasahuje ve své východní dimenzi do sféry zájmu Ruské federace. EU a Rusko se tak mohou dostat do rozkolu např. v otázce reformních změn na Ukrajině. Tím, jak se zvýší zahrnutí EU do lokálních krizí a zvýší se také její odpovědnost za jejich řešení, může dojít ke sporu zájmů mezi EU a USA a současně i k poškození vzájemných vztahů (srov. Aliboni 2005: 12-13).

⁵³ Více k ekonomickým dopadům ENP Dodini – Fantini (2006).

6 Kritika ENP

Kritické hlasy, které jsou spojeny s Evropskou politikou sousedství zaznívají především vůči následujícím oblastem.

6.1. Samotný rozsah a cíl koncepce ENP

Podstata koncepce ENP je kritizována vzhledem ke své nedostatečné podmínečnosti, absenci konečného cíle a nedostatku odlišování mezi jednotlivými státy (Kelley 2006: 36).

Nejprve bude pozornost zaměřena na podmínečnost. Její princip spočívá například v tom, že čím jsou státy úspěšnější v plnění reforem a jiných závazků, tím se zvyšuje množství výhod, které jim poskytuje EU. Tato metoda byla uplatňována rovněž při východním rozšíření (srov. Tulmets 2006: 33-35). Jádrem podmínečnosti je pak existence stimulů. Zde se projevují odlišnosti mezi ENP a rozšiřováním (Kelley 2006: 36). Bretherton a Vogler používají v tomto kontextu zajímavé příklady. Zisk plného členství v EU zpodobňují se ziskem „golden carrots“, privilegované partnerství v rámci ENP, pak zpodobňují jako zisk „silver carrots“ (Bretherton – Vogler 2006:158). Zatímco zisk „golden carrots“ je považován za stimul velkého významu, zisk „silver carrots“, tedy zisk privilegovaného partnerství postrádajícího přístup k institucím, nemusí představovat pro participující státy dostatečný podnět pro zahájení domácích reforem (srov. Kelley 2006: 36-37). Kritizován je rovněž i nedostatek negativní podmínečnosti v rámci ENP- tedy nedostatek sankcí vůči zemím, které neplní své závazky.

Jak již bylo uvedeno, EU nemá definitivní představu o svém budoucím směřování v otázce dalšího rozšiřování. Samotná ENP je rovněž kritizována za příliš vágní a málo specifickou formulaci svých cílů a metod (Kratochvíl 2006: 14). Vzhledem k těmto dvěma faktorům je Evropská politika sousedství interpretována mnoha způsoby – jako náhrada členství, jako příprava před rozšířením, jako variace na Barcelonský proces a konečně jako nástroj na zvýšení zóny vlivu EU (Kratochvíl 2006: 14).

Problematické je rovněž nedostatečné odlišování v rámci systému ENP mezi aktivnějšími zúčastněnými státy, které rychle plní zavádí reformy a plní dané závazky, a mezi státy, které jsou pomalejší.

Pokud se podíváme na ENP jako na nástroj vnější politiky EU, zjistíme, že neobsahuje žádný účinný mechanismus pro jednání s autoritativními režimy (viz. Bělorusko). ENP pouze podporuje demokratické změny, tranzici atd. (Kempe 2007: 5).⁵⁴

Iris Kempe v rámci kritiky Evropské politiky sousedství uvádí i tu skutečnost, že ve své podstatě se ENP soustředí na bilaterální spolupráci mezi Komisí a sousedícími státy a zanedbává přitom spolupráci na regionální úrovni.⁵⁵ Koncentrování vnějších vztahů výhradně na Evropskou unii pak může mít negativní dopad na vztahy států, které jsou zahrnuty v ENP, a jejich sousedy (Kempe 2007: 4).⁵⁶

Jednotlivé akční plány jsou vytvářeny přímo pro danou zemi. Michael Romancov však upozorňuje: „Tento individuální přístup Unie považuje za klíčový prvek, který však na druhou stranu mezi státy participujícími na ENP nevyhnutelně vnáší značný prvek nejistoty (a v některých případech i frustrace), neboť se všemi není zacházeno stejně“⁵⁷ (Romancov 2005: 166). Problematická je však rovněž malá flexibilita akčních plánů, která se projevila například na neschopnosti okamžitě reagovat na politické změny v Ukrajině.

Co se týče jejich konstrukce, občas není zcela jasné, kdo má provádět určité akce⁵⁸, jakým způsobem bude hodnocen pokrok v jejich provádění a chybí i jejich detailnější časové rozvrhnutí. Kritika směřuje na EU také díky tomu, že se spíše snaží prosazovat vůči partnerským státům vlastní zájmy (Smith 2005: 764-765).⁵⁹

⁵⁴ Iris Kempe v tomto kontextu uvádí - "EU by například mohla zvýšit spolupráci s demokratickou opozicí a kontakty s Evropou na všech úrovních vnějších struktur režimu" (Kempe 2007: 5).

⁵⁵ Vývoje na Balkáně ukázaly, že stabilita mimo EU vyžaduje regionální kooperaci (Kempe 2007: 4).

⁵⁶ ENP pak posiluje existující formy regionální a subregionální spolupráce a poskytuje kostru pro jejich další vývoj. Sdělení Komise z května 2004 obsahuje doporučení na rozvoj regionální spolupráce a integrace (Sdělení Komise 12.5.2004: 4). Evropská unie se však nesnaží zakládat nové orgány nebo organizace, ale raději se v rámci ENP snaží podporovat existující entity např. Radu Evropy, Středoevropskou iniciativu atd.

⁵⁷ V řadě případů je odhlíženo od proklamovaného nejdůležitějšího kritéria, kterým by měl být demokratický charakter politických institucí, ve prospěch kritérií politických či ekonomických. Příkladem může být velká vstřícnost Unie vůči Maroku (Romancov 2005: 166).

⁵⁸ Například Akční plán pro Ukrajinu obsahuje pokyn na zřízení zázemí pro zvýšené konzultace mezi EU a Ukrajinou při krizovém managementu, který je závazný pro obě strany. Není ale stanoveno, kdo první například by měl podniknout zjištění dopadu rozšíření EU na obchod mezi EU a Ukrajinou (Smith 2005: 764).

⁵⁹ Karen Smith v tomto kontextu například upozorňuje na formulaci, kterou obsahuje Akční plán pro Ukrajinu. Ten má za cíl „pokračování konzultací o možném využití velkého ukrajinského potenciálu

6.2. Dvojí vnímání ENP účastnickými státy

Členy Evropské politiky sousedství jsou státy, které se od sebe podstatně liší. Existuje významný rozdíl ve vnímání ENP mezi státy severní Afriky, Blízkého východu (dlouhodobé vztahy, konzistentnější, vědí, že členství v EU pro ně není aktuální, snaha profitovat ze sblížení s EU) a státy postsovětského prostoru (kratší, intenzivní vztahy, mnohdy snaha o plné členství v EU). Jednotná podoba ENP vůči oběma dimenzím vyvolává často v očích participujících států (především z východu) určitou nevoli.⁶⁰ EU podle jejich výtek ignorovala jejich orientaci na EU.⁶¹ Následkem toho je pak limitovaná atraktivnost ENP. ENP se věnuje implementování *acquis* v sousedních zemích, ale nenabízí nezbytné institucionální stimuly. Jako důsledek pak ENP nejen, že zůstane limitovaná ve svém vlivu na formování procesu tranzice v sousedících zemích, ale zůstane také limitována ve své atraktivnosti, dokud Komise neprojeví zájem na aplikování přístupu podmíněčnosti (Kempe 2007: 4). Vzhledem k této nesourodosti ENP je také stěžejí představitelné, že by v jejím rámci mohla být vytvořena regionální identita, která by zahrnuté země stmelila.

6.3. Postavení Ruska v rámci východní dimenze ENP

Na začátku Evropská unie chtěla zřízením ENP dosáhnout určitého sjednocení své politiky vůči sousedícím státům. Rusko však na ENP nepřistoupilo, neboť si chce vůči EU uchovat specifické postavení jako má např. vůči NATO⁶². Ruské vztahy s EU budou i nadále založeny na bilaterálních dohodách o spolupráci. Rusko však zůstává sousedem EU. EU tak i nadále bude muset sledovat dvě „sousedské politiky“ a bude muset dbát na jejich sladění (Aliboni 2005: 3).

Evropská unie rovněž nemůže ovlivňovat dění v zemích, které jsou zahrnuté ve východní dimenzi ENP, aniž by nebrala v potaz zájmy Ruské federace, neboť se jedná o oblast, která byla v minulosti výhradně ve sféře ruského vlivu a i v současnosti se zde Rusko snaží udržet si významné postavení. Tato skutečnost může pro ENP představovat omezující faktor (srov. Romancov 2005: 164-174).

v oblasti letecké dopravy“. EU bude tento potenciál potřebovat, pokud dojde ke zvýšení významu Společné zahraniční a bezpečnostní politiky (Smith 2005: 765).

⁶⁰ Velké rozdíly mezi východní a jižní dimenzí jsou pak řešeny v rámci individuálních Akčních plánů.

⁶¹ Více např. Kempe (2007).

⁶² Organizace Severoatlantické smlouvy (North Atlantic Treaty Organization)

7. Ukrajina před „oranžovou revolucí“

Po pádu Sovětského svazu v roce 1991 se Ukrajina potýkala s podobnými problémy jako ostatní státy bývalého sovětského bloku. První problém představovala nutnost vytvořit z autonomního území v rámci sovětského svazu⁶³ samostatný stát s demokratickou formou vlády a druhý pak představoval přechod od centrálně plánované ekonomiky k tržnímu hospodářství. Oba dva se Ukrajina snažila v průběhu 90.let vyřešit, avšak se střídavými úspěchy. Ukrajinský politický systém 90.let mohl být definován jako oligarchicko-byrokratický. Jeho nejvýraznějším rysem byla vzájemná provázanost mezi ekonomickou a politickou mocí a rovněž mezi médii. Společnost i stát byly v podstatě ovládány skrze oligarchické skupiny, které úzce spolupracovaly s byrokratickou strukturou na všech úrovních (srov. Olszański 2003: 28-29).⁶⁴ Ekonomická situace pak byla značně nestabilní – Ukrajina se vyrovnávala s chaotickými ekonomickými reformami, hyperinflací atd. Ekonomické oživení se dostavilo až na počátku 21.století, kdy došlo k růstu HDP, což bylo ovšem ovlivněno i růstem ruské ekonomiky (srov. Haukkala – Moshes 2004: 41, Olszański 2003: 34-40).

Zahraniční orientace země byla v devadesátých letech problematická. Po pádu sovětského bloku Ukrajina s obavami sledovala ruské snahy o „reintegraci“ postsovětského prostoru. Snažila se tedy o orientaci i na Západ, aby byl ruský vliv určitým způsobem kompenzován. V této době vznikla oběma prezidenty (Kravčukem i Kučmou) proklamovaná „multivektorová mezinárodní politika“ (Olszański 2003: 40-41). Ta spočívala ve složitě proveditelné snaze rovnoměrně balancovat mezi Ruskem a Západem. Důležitým faktorem, který ovlivňoval ukrajinskou zahraničněpolitickou orientaci a vedl k přijetí ukrajinské „třetí cesty“, bylo veřejné

⁶³ Status Ukrajiny v rámci Sovětského svazu může být srovnán se statutem Katalánie v rámci Španělska. Na jaře roku 1991 pak Ukrajinská sovětská socialistická republika přijala jméno Ukrajina a v srpnu téhož roku deklarovala svou nezávislost. Od přijetí ústavy 28.6.1996 se Ukrajina stala prezidentsko-parlamentním systémem s dominancí exekutivy nad legislativou (Olszański 2003: 28-29).

⁶⁴ Nejvýraznější byly skupiny Donětská, Dněpropetrovská (toto byla domácí skupina prezidenta Kučmy) a Kyjevská (Haukkala – Moshes 2004: 41). Základ pro vznik postsovětské oligarchie představovala nomenklatura, respektive její střední úroveň, která již na počátku 80.let začala provádět soukromé ekonomické aktivity (Olszański 2003: 31).

mínění, které bylo a dosud stále zůstává v otázce směřování země taktéž diferenciované (Haukkala – Moshes 2004: 44).⁶⁵

Ukrajina se tak snažila v průběhu devadesátých let de facto vyhnout jednoznačnému rozhodnutí týkající se její orientace na světovém poli. Z následujícího textu bude patrné, že tato třetí cesta nebyla rozhodně bezproblémová.

7.1. Vztahy Ukrajina- EU před ENP

Ukrajina proklamovala svou snahu navázat úzké vztahy s EU již od počátku své nezávislé existence. Přesto během celého funkčního období prezidenta Leonida Kravčuka zůstaly vztahy mezi EU a Ukrajinou na nízké úrovni. Ukrajina se potýkala s vnitřním chaosem a nedostatkem reforem. EU pak soustředila svou pozornost na konflikt v bývalé Jugoslávii, státy střední a východní Evropy a Rusko. Vztahy byly rovněž komplikovány americkými aktivitami v regionu a otázkou jaderných zbraní Sovětského svazu, které po jeho rozpadu zůstaly na ukrajinském území (Wołowski 2003: 227-228).

EU se na Ukrajinu začala více soustředit od roku 1994, kdy Ukrajina podepsala smlouvu Partnerství pro mír (PfP) a kdy EU začala Ukrajinu vnímat jako důležitou součást bezpečnostní situace v regionu (tamtéž: 228).⁶⁶ Prezident Kučma, který do prezidentského úřadu nastoupil po Kravčukovi, sice celé své funkční období zdůrazňoval svou „evropskou volbu“ jako klíčový prvek své zahraniční politiky, ale mezi jeho oficiální rétorikou a reálnými zahraničněpolitickými kroky byl velký rozdíl.⁶⁷ Třebaže se celou dobu snažil EU přimět, aby Ukrajině dala jasný „signál“ budoucího členství, nikdy nebyl zcela ochoten přijmout nutné kroky k tomu, aby ukrajinské členství bylo reálné (Larrabee 2006: 96). Tato Kučmova neochota pak jednoznačně

⁶⁵ Průzkumy konstantně ukazují rozdělení ukrajinského veřejného mínění, respektive ukrajinské společnosti, v této otázce. Zhruba jedna třetina respondentů upřednostňuje v rámci ukrajinské zahraniční politiky především dobré vztahy s Ruskem, oproti tomu druhá třetina upřednostňuje užší vazby s EU, přičemž lepší vztahy s NATO a USA podporuje menší část obyvatelstva (Haukkala – Moshes 2004: 44).

⁶⁶ Od vstupu Ukrajiny do programu Partnerství pro mír začala EU poskytovat Ukrajině svou diplomatickou a finanční pomoc a to především skrze Evropskou banku pro obnovu a rozvoj a skrze program TACIS (Wołowski 2003: 228).

⁶⁷ Olga Shumylo v tomto kontextu hodnotí některé kroky prezidenta Kučmy vůči EU jako pokus o „integraci bez evropanizace“, tedy „bez rozsáhlých změn ukrajinských institucí a politiky prováděných v souladu s více či méně explicitně formulovanými cíly Evropské unie“ (Shumylo 2007: 59-61).

pramenila z jeho snahy balancovat mezi Východem a Západem, zcela v duchu „multivektorové“ politiky.

Ukrajina jak již bylo dříve uvedeno podepsala Dohodu o partnerství a spolupráci (PCA) s EU v roce 1994.⁶⁸ PCA se ovšem nestala nástrojem modernizace ukrajinské ekonomiky a ani neusnadnila její ekonomický přerod. Dohoda měla téměř bezpodmínečný charakter a tudíž nepředstavovala podnět pro zahájení reform. Tento proces navíc nebyl monitorován jednotně a tak se výsledky hodnocení procesu dramaticky lišily.⁶⁹ Nezahrnovala rovněž žádnou výhlídku na členství v EU, tedy (pokud použijeme příklady Brethertonové a Voglera zmíněné již výše) zisk „golden carrots“. Hlavní „lákadlo“ zde představovalo možné zřízení zóny volného obchodu (Shumylo 2007: 61).

To, že z dlouhodobého hlediska dohoda neobsahovala příslib členství, je některými analytiky kritizováno, neboť Ukrajina se podpisem PCA zařadila mezi země s nekandidátským statutem a EU se mohla lépe vyhnout možné diskusi o členství Ukrajiny v EU. Tato situace komplikovala splnění pozdější ukrajinské zahraničněpolitické priority, tedy vstupu do EU. Je rovněž však nutné zmínit skutečnost, že Ukrajina nebyla v roce 1994 schopna podepsat Asociační dohodu a EU ji ani tuto možnost nebyla ochotna nabídnout (srov. Wołowski 2003: 225)

Ukrajina nenesla za nesplnění požadavků plynoucích z PCA žádnou odpovědnost. Vzhledem k tomu, že vznik zóny volného obchodu nebyl považován za dostatečně velký stimul a že mezi ukrajinskými elitami panovala obava o možném omezení jejich pravomocí, Ukrajina nedokázala najít dostatek odhodlání pro splnění proklamovaných reform (srov. Shumylo 2007: 61).

Plné členství v EU se stalo prioritou od roku 1998, kdy byla zveřejněna Strategie integrace do EU.⁷⁰ I nadále však oficiální proklamace volající po členství v EU nebyly následovány reformními kroky např. v oblasti boje proti korupci, centralizovaného politického systému atd. (Bretherton – Vogler 2006: 153). Politika vůči EU tak byla prezidentem Kučmou považována pouze za část zahraniční politiky Ukrajiny bez propojenosti s vnitrostátní agendou.

⁶⁸ PCA vstoupila v platnost až v roce 1998, příčinou bylo prodloužení doby, po kterou byla tato smluvní úprava schvalována v členských zemích EU. Doba platnosti je stanovena na 10let (Wołowski 2003: 225- 229).

⁶⁹ Například Evropská unie obviňovala Ukrajinu z uplatňování diskriminačních opatření proti obchodu s EU a také z nedostatečného prosazování legislativy související s PCA. Ukrajina na druhou stranu referovala o úspěšném přijímání norem a standardů EU v nejrůznějších sférách (Shumylo 2007: 61).

Bilaterální vztahy mezi Ukrajinou a EU byly následně posíleny skrze Evropskou unii vydanou Společnou strategií vůči Ukrajině.⁷⁰ Ta obsahovala několik závazků EU týkající se pomoci Ukrajině, ale rovněž jako PCA neobsahovala odpověď na aspirace Kyjeva, tedy pasáž věnovanou možné integraci s EU, respektive zmínění možnosti ukrajinského členství v EU (Wołowski 2003: 226-227).

⁷⁰ Ta reflektovala víru Ukrajiny, že je v centru Evropy a že vzhledem k sousednímu Polsku, které obdrželo kandidátský status, bude cesta k integraci s EU snadnější.

⁷¹ Byla podepsána 11.prosince 1999 na summitu v Helsinkách (Wołowski 2003: 226).

8. Ukrajina po „oranžové revoluci“

Zlomový okamžik v ukrajinském politickém vývoji představovaly prezidentské volby, které se odehrály v listopadu až prosinci 2004. Pro události těchto dvou měsíců se vžil název „oranžová revoluce“. „Revoluce“ proto, že po prvních (zjevně zmanipulovaných) volbách 21.listopadu, kdy zvítězil dosavadní (Ruskem podporovaný) premiér Viktor Janukovyč, propukly mohutné demonstrace na podporu prozápadního kandidáta Viktora Juščenka. Po rozhodnutí Nejvyššího soudu o neplatnosti voleb byly na 26.prosince vypsány volby nové, v nichž podle očekávání zvítězil Viktor Juščenko (Laryš 2006: 73).⁷² Předpoklady o jednotné a silné vládě, která Ukrajinu dovede do atlantických struktur se však brzy ukázaly být příliš optimistické.

Prezident Juščenko a jeho „oranžový tým“ se musel potýkat s mnohými komplikacemi. Nejen, že se začaly projevat politické rozpory v rámci „oranžového týmu“, ale postupně došlo i k poklesu podpory veřejného mínění „revolučním stranám“.⁷³ Rovněž ústavní reforma, která od parlamentních voleb v roce 2006, Ukrajinu převedla na parlamentní systém, vyvolala v zemi vlnu nevole (Sherr 2006: 1). Situaci v zemi do jisté míry zkomplikovaly také parlamentní volby v roce 2006.⁷⁴ Sestavení vládní koalice trvalo poněkud déle než Západ očekával. Toto zpoždění bylo na první pohled zaviněno spíše nedostatečnými zkušenostmi se sestavováním vládní koalice a s vyjednáváním o politickém programu vlády. Svůj podíl na něm měl však i ruský vliv a problematické úzké vazby Julije Tymošenkové na energetickou oblast. První pokus o sestavení koalice složené ze strany Naše Ukrajina, Bloku Julije Tymošenkové (BJut) a Socialistické strany Ukrajiny (SPU) neuspěl kvůli neochotě některých politiků rychle prosadit reformy a také kvůli názorovým neshodám v mnoha politických otázkách.⁷⁵ Krach „oranžové koalice“ v červenci 2006 zapříčinil vznik nové „protikrizové koalice“ složené ze Strany regionů, Socialistické strany Ukrajiny a

⁷² 10.ledna 2005 prohlásila ukrajinská Ústřední volební komise za vítěze prezidentských voleb Viktora Juščenka s 51.99 procenty hlasů, oproti tomu jeho rival Viktor Janukovyč získal 44.2 procent hlasů (Sherr 2006: 12).

⁷³ 3.května.2005 věřilo 47% Ukrajinců, že je země dobře řízena, v lednu 2006 to bylo již pouze 19.76% (Sherr 2006: 1).

⁷⁴ Strana regionů (expremiéra Janukovyče) v nich získala 184 křesel ze 450. Blok Julije Tymošenkové získal 125 křesel a strana Naše Ukrajina (prezidenta Juščenka) získala 80 křesel (Shumylo 2007: 59).

Komunistické strany Ukrajiny (Shumylo 2007: 60). Premiérem se opět stal Viktor Janukovyč a ukrajinská politická situace dostala nový rozměr. Janukovyč se snaží upevňovat vztahy s EU a současně se ovšem i snaží o zlepšení vzájemných vztahů s Ruskou federací. I přes podpis paktu národní jednoty, který měl zajistit kontinuitu v ukrajinských snahách o integraci do euroatlantických struktur, však stále dochází k neshodám mezi prezidentem a premiérem. Postoje prezidenta Juščenka a premiéra Janukovyče se pak nejvíce rozcházejí v otázce NATO.⁷⁶ Vývoj politické situace na Ukrajině a následně i jeho dopad na vzájemné vztahy s EU však vzhledem k současným politickým událostem zůstává otevřený (srov. Shumylo 2007: 60).

⁷⁵ Strana Naše Ukrajina zastávala ekonomicky\ liberálnější a proevropský postoj, kdežto SPU (a částečně i BJuť) prosazovaly bezplatné zdravotnictví a vzdělávání, zákaz prodeje půdy a odmítaly členství v NATO (Shumylo 2007: 59).

⁷⁶ Prezident prosazuje bezpodmínečný vstup Ukrajiny do NATO, zatímco předseda vlády má rezervovanější názor. Janukovyč během své návštěvy v Bruselu v roce 2006 prohlásil, že Ukrajina není připravena stát se členem NATO a že ukrajinští občané se k této otázce budou muset vyjádřit v referendu. Je tedy evidentní, že veřejné mínění používá jako nástroj pro zpomalení ukrajinské integrace do euroatlantických struktur (Shumylo 2007: 60).

9. Faktory ovlivňující vztah Ukrajiny a EU

Ukrajina je země, která je vzhledem ke své povaze ovlivňována několika vnějšími i vnitřními vlivy. Ty nejvýznamnější, které jsou současně důležité i pro zahraničněpolitickou orientaci Ukrajiny, budou v následující části přiblíženy.

9.1. Ruský faktor

Vztahy s Ruskou federací významně ovlivňují ukrajinskou politiku a to nejen díky tomu, že na ukrajinském území žije početná ruská menšina. Rusko má na ukrajinském území životně důležité zájmy především v souvislosti s klíčovou strategickou geografickou polohou Ukrajiny v Černém moři a navíc proto, že Ukrajina do značné míry tvoří „spojnici“ Ruska se střední a západní Evropou. Nejenom v Rusku se pak o Ukrajině hovoří jako o „konfliktním bodu“ mezi Východem a Západem. Nezanedbatelné jsou i ukrajinské průmyslové a jiné zdroje (Laryš 2006: 68).

Jak již bylo zmíněno pro první dekádu ukrajinské zahraniční politiky bylo charakteristické paradigma multivektorového přístupu.⁷⁷ V této době se vzájemné vztahy nevyhnuly mnohým problémům jako byla např. otázka rozdělení ruských dluhů, diskuse o dvojím občanství, rozdělení černomořské flotily, kontroly a eventuální stažení sovětských jaderných raket z Ukrajiny, podmínky pro tranzit plynu a ropy, status města Sevastopol, krymského poloostrova, rusko-ukrajinských hranic atd. (Laryš 2006: 68).

Po roce 2000 se situace změnila cílevědomějším přístupem Vladimíra Putina ke státům „blízkého zahraničí“. Tento přístup vedl v roce 2003 k podepsání Smlouvy o ekonomickém prostoru, která se zaměřila na intenzifikaci ekonomické a strukturální závislosti Ukrajiny na Rusku fázovým způsobem - nejprve založením zóny volného obchodu (krátkodobý cíl), pak celní unie (střednědobý cíl) a nakonec prostřednictvím eventuální ekonomické unie (dlouhodobý cíl). Tato smlouva vyvolala veřejné protesty, neboť pokud by se Ukrajina integrovala do celní unie s Ruskem, znemožnila by se její účast na evropské integraci a potenciální členství ve WTO. Samotný

⁷⁷ Martin Laryš v tomto kontextu upozorňuje na fakt, že v tomto období se „permanentním rysem ukrajinsko-ruských vztahů stávalo vzájemné podceňování a chybné vnímání záměrů a zájmů druhé strany, jež vycházely najevo při vyjednáváních o nejdůležitějších tématech“ (Laryš 2006: 70).

podpis smlouvy lze rovněž považovat za dílčí reakci na chladný přístup Evropské unie k ukrajinským snahám o sblížení (tamtéž: 72-73).

Novou dimenzi získaly vzájemné vztahy po vítězství Viktora Juščenka v ukrajinských prezidentských volbách v zimě 2004. Rusko během „oranžové revoluce“, jak již bylo uvedeno, podporovalo proruského kandidáta Janukovyče, neboť počítalo s zintenzivňováním vzájemných vazeb, které byly nastoleny podpisem Smlouvy o ekonomickém prostoru. Vzhledem k rozporům, které však začaly panovat v oranžovém táboře, nebylo ruské postavení vůči Ukrajině tak oslabeno, jak se po „oranžové revoluci“ předvíдалo. Rusko i nadále uplatňuje vůči Ukrajině svou ekonomicko-energetickou převahu, jak je patrné např. na průběhu „plynové války“⁷⁸ (srov. Laryš 2006: 74-77).

Spornou oblast ve vzájemných vztazích představuje i jedna ze zahraničněpolitických priorit prezidenta Juščenka a to vstup do NATO. Rusko ukrajinské členství odmítá, neboť by mohly být ohroženy jeho zájmy a ambice v regionu. Rusko se domnívá, že by rovněž mohla být ohrožena vojenská spolupráce mezi Ruskem a Ukrajinou, například v otázce černomořské flotily, letecké bezpečnosti atd. Obavy na ruské straně vyvolává i možné rozšíření vojenských jednotek NATO na ukrajinském území. Otázka vstupu do NATO však zůstává spornou i v rámci Ukrajiny samotné, neboť, jak již bylo uvedeno dříve, veřejná podpora tohoto kroku není vysoká a polarizováno je i politické spektrum (Larrabee 2006: 99-103).⁷⁹ Možný vstup Ukrajiny do Evropské unie je pak vnímán pozitivněji.

9.2. Faktor „rozpolcenosti“ Ukrajiny

Ukrajina je považována za stát hluboce rozdělený v otázkách identity národa i státu. Patrné je především rozdělení regionální, které její území dělí na dvě lokální kultury a dva vyhraněné politické póly. Těmi jsou ukrajinský západ s centry Lvov a Ternopol a

⁷⁸ Jednalo se o spor ohledně ceny ruského plynu a jeho tranzitu přes Ukrajinu do západní Evropy. Tento spor vyvrcholil počátkem roku 2006, kdy Gazprom na okamžik zastavil dodávky plynu na Ukrajinu, čímž omezil i dodávky do ostatních evropských států. Jádrem celého sporu tkvělo v požadavku Gazpromu, aby Ukrajina přijala zvýšení ceny plynu z 50 dolarů za tisíc metrů krychlových na západoevropskou úroveň 230 dolarů. To Kyjev odmítal a označoval to za zneužívání energetiky k politickému nátlaku a vydírání ve snaze potrestat prozápadní vládu. Posléze však Ukrajina ustoupila a dohodou ze 4. ledna přijala postupné zvyšování ceny za zemní plyn (Laryš 2006: 77).

⁷⁹ V rámci NATO existují rovněž pochyby o ukrajinském členství. Ty pramení především z obav o možném zhoršení vztahů mezi NATO a Ruskem a o možnosti garantovat Ukrajině bezpečnost, vzhledem k její dlouhé hranici s Ruskou federací a konečně obava, zda je ukrajinské členství ve strategickém zájmu Aliance (Larrabee 2006: 102-103).

ruský východ a jih s výraznými centry Dněpropetrovsk, Donbas, Charkov, Oděsa a přirozeně Krym. Mezi západem a východem leží centrum, neboli tzv. „přechodka“ - hlavní město Kyjev. Rozdělení podtrhuje nejen používání různých jazyků (západ hovoří ukrajinsky a východ rusky⁸⁰), ale i různé náboženské vyznání, kultura a do značné míry i politická orientace. Západní část země podporuje většinou prozápadní zahraničněpolitickou orientaci, na východě se voliči orientují převážně na Moskvu, což se projevuje i ve volebních výsledcích (Laryš 2006: 78).⁸¹

Politická polarizace ukrajinské společnosti je zřetelnější od prezidentských voleb v roce 2004, ve kterých sice zvítězil prozápadní Juščenko, ale proruský orientovaný Janukovyč získal 44,2% hlasů a udržel si poměrně silné postavení, které se ještě po roztržce v „oranžovém táboře“ zvýšilo. Země tak zůstala rozdělena na dva tábory, mezi kterými se politický kompromis hledá těžce a ukrajinská společnost je více náchylná k politickým krizím. V tomto kontextu může být např. uvedena nedávná roztržka mezi prezidentem a premiérem týkající se prezidentského dekretu na vypsání nových parlamentních voleb.

9.3. Polský faktor

Polsko patří již od vzniku ukrajinské samostatnosti k nejdůležitějším partnerům Ukrajiny⁸², třebaže v minulosti panovala mezi těmito zeměmi relativní nedůvěra a napětí. Podpora ukrajinské samostatnosti, respektive aktivní východní politika se záhy po rozpadu sovětského bloku stala jednou z priorit polské východní politiky. Polské politické elity velmi brzy pochopily fakt, že lepší vztahy s východními sousedy znamenají posílení pozice Polska v Západní Evropě (srov. Buras – Pomorska 2006:

⁸⁰ Na počátku 90.let existovaly obavy z početné ruské menšiny na ukrajinském území a to především z možnosti rozvinutí závažných etnických a náboženských problémů, které by mohly vést až k propuknutí občanské války (srov. Haukkala – Moshes 2004: 40). Tyto obavy se nevyplnily, faktem ovšem zůstává, že i nadále existuje řada problémů spjatých s ruskou menšinou. Zřejmě největším je pak užívání ruského jazyka. Ukrajina je pak pod pojmem „nucená ukrajinizace“ obviňována z potlačování práv rusky mluvící populace. „Nucená ukrajinizace“ je podle kritiků prováděna příliš rychlým tempem a z dlouhodobého hlediska se může jednat o politiku asimilace, nikoliv integrace, protože postupně vytváří nerovné podmínky získání vyššího vzdělání pro ty, kteří nehovoří ukrajinsky (Laryš 2006: 79).

⁸¹ Olga Shumylo v tomto kontextu například uvádí, že typický zastánce evropské integrace Ukrajiny je „občan ukrajinské národnosti, žijící na západní, či střední Ukrajině ve městě (či vesnici) s počtem obyvatel vyšším než 250 000, ve věku 20-40let, který je hrdý na své ukrajinské občanství“. Naopak typický odpůrce evropské integrace je „etnický Rus, který sám sebe považuje za občana SSSR, žijící ve východní, či jižní části Ukrajiny, obvykle na malé vesnici (či městě) a je vyššího věku“ (Shumylo 2007: 64-65).

⁸² Polsko bylo i první zemí, která oficiálně uznala vznik samostatné Ukrajiny (Menkiszak 2003: 115-116).

34). Více aktivní přístup vůči východním sousedům pak byl přijat v roce 1994. Jeho cílem bylo vybudování lepších vztahů se státy, které jsou pro Polsko nějakým způsobem důležité.⁸³ Úspěch této aktivní politiky pak byl posuzován především skrze stav vztahů s Ruskem a Ukrajinou. Vztahy s Ukrajinou⁸⁴ pak byly charakterizovány jako „strategické partnerství velkého významu“, které bylo později reflektováno v pozici Polska coby obhájce užších vazeb mezi EU a Ukrajinou (Buras – Pomorska 2006: 35). Marek Menkiszak v tomto kontextu uvádí jako důležitý faktor budování užších vztahů s Ukrajinou polskou snahu, aby Ukrajina byla stabilní, demokratická, tržně orientovaná země s úzkými vazbami na Západ, neboť vzhledem ke své strategické poloze a velikosti by tato země mohla představovat důležitou překážku při případných ruských pokusech o imperialistickou zahraniční politiku (Menkiszak 2003: 109-142).⁸⁵

Ukrajina a Polsko tedy společně v průběhu 90.let navázaly intenzivnější vztahy jak na ekonomické, tak na vojenské úrovni⁸⁶ a Polsko se postupem času stalo nejdůležitějším zastáncem ukrajinských aspirací na členství v NATO a EU. EU není jednotná v otázce, jakým způsobem by měla k Ukrajině přistupovat. V rámci EU pak byly vytvořeny dva tábory. První skládající se ze zastánců aktivnějšího přístupu⁸⁷ a druhý zahrnující státy s rezervovanějším postojem⁸⁸ (srov. Gromadzki – Sushko – Wolczuk – Wolczuk 2005: 13-14).

Polsko a Litva⁸⁹, které patří mezi státy s aktivnějším přístupem, pak chtěly po východním rozšíření dát Ukrajině novou evropskou perspektivu.⁹⁰ Jejich snaha pak

⁸³ Do této skupiny byly zahrnuto Rusko, Ukrajina, Bělorusko, Baltské státy Kazachstán a Moldávie (Buras – Pomorska 2006: 35).

⁸⁴ Polsko-ukrajinská mezistátní smlouva byla podepsána 18.května 1992 během oficiální návštěvy prezidenta Leonida Kučmy v Polsku (Menkiszak 2003: 116).

⁸⁵ Přesto, že byly vzájemné vztahy po roce 1990 na dobré úrovni, existovala řada problematických bodů jako např. odlišné vize v oblasti regionální bezpečnosti, ukrajinská jaderná politika, otázky energetického zásobování a konečně i problematická historická témata (Menkiszak 2003: 109-142).

⁸⁶ Na tomto místě můžeme zmínit vznik společné vojenské jednotky UKRPOLBAT, na které se nedávno začala podílet i Litva (Larrabee 2006: 104-105).

⁸⁷ Jedná se především o severní a východní státy a o nové členské země. I zde však existují výjimky např. Slovinsko, Malta a Kypr (Gromadzki – Sushko – Wolczuk – Wolczuk 2005: 13).

⁸⁸ Zde se jedná především o jižní a západní země, určitou výjimku pak představují Portugalsko a Itálie. Mezi největší oponenty patří Francie (Gromadzki – Sushko – Wolczuk – Wolczuk 2005: 13-14).

⁸⁹ Současná politická polsko-ukrajinsko-litevská spolupráce je v účastnických zemích vnímána veskrze kladně, její stoupenci pak vidí v případném rozšíření NATO a EU dále na východ možnost stabilizace daného regionu a jeho vymezení se vůči Rusku. (srov. Larrabee 2006: 105).

⁹⁰ V tomto kontextu můžeme například zmínit německo-polskou iniciativu po východním rozšíření, kdy 12.října.2004 představili ministři zahraničních věcí návrh na novou politiku EU vůči Ukrajině. Tento dokument navrhl proaktivní politiku EU vůči Ukrajině, flexibilitu v současném vizovém režimu, zahájení jednání o oblasti volného obchodu, poskytnutí Ukrajině statutu tržní ekonomiky atd. Polsko prosazovalo i perspektivu členství, ale ta byla Německem to odmítnuta (Gromadzki – Sushko – Wolczuk – Wolczuk 2005: 14).

byla ještě zintenzívněna po „oranžové revoluci“, kdy tyto země společně s Maďarskem bojovaly za novou formulaci ukrajinských výhlídek na členství (Gromadzki – Sushko – Wolczuk – Wolczuk 2005: 14).⁹¹ Polsko pak svým aktivním přístupem při jednání s aktéry „oranžové revoluce“ potvrdilo svou pozici důležitého aktéra v daném regionu a současně i svou roli „odborníka“ na východní politiku uvnitř EU.

Polská oficiální prohlášení vyjadřují názor, že Ukrajině by měla být poskytnuta možnost otevření jednání o vstupu tak brzy, jak jen to bude možné. Ukrajina by pak měla obdržet od EU přinejmenším stejnou perspektivu jako Turecko. Tato pozice je rovněž spjata s polským negativním postojem k debatám o absorpční kapacitě a názorem, že vnitřní reformy nejsou nutnou prerekvizitou pro udělení statutu kandidáta zemím s aspiracemi na členství v EU (Buras – Pomorska 2006: 40). Polsko je vzhledem k tomuto postoji jedním z kritiků Evropské politiky sousedství a to například z důvodu spojení zemí Barcelonského procesu a východních sousedů EU, selekce ENP a procesu rozšiřování atd.

⁹¹ V lednu roku 2005 byl například Polskem, Litvou a Německem vytvořen dokument, který vyzýval ke štedřejší politice vůči Ukrajině, ale opět vzhledem k německé neochotě neobsahoval návrh možnosti členství (Gromadzki – Sushko – Wolczuk – Wolczuk 2005: 11).

10. Vývoj ENP vůči Ukrajině a její chápání

Britská iniciativa z roku 2002 zvažovala, jak již bylo uvedeno, vytvoření sousedské politiky EU zacílené pouze vůči Bělorusku, Ukrajině a Moldávii. Tato iniciativa byla vytvořena především vůči Ukrajině, vzhledem k jejímu postavení významného souseda EU po rozšíření v roce 2004. Mezi členskými státy EU však panovala obava, zda by vytvoření této koncepce nebylo vnímáno jako odrazový můstek ke členství těchto zemí v EU. Tyto obavy pak byly ještě více posíleny problémy v jednotlivých zemích⁹², ruskou otázkou a především otázkou zařazení zemí Barcelonského procesu (Gromadzki – Sushko – Wolczuk – Wolczuk 2005: 11).

Rozšíření iniciativy o státy Barcelonského procesu pak vytvořilo politicky, historicky, geograficky, kulturně nesourodou směsici států, jejichž společnou charakteristikou bylo sousedství s EU. Ukrajina, stát aspirující na členství v EU, byla zařazena po bok států, které takové ambice nemají (např. Maroko). Také určité „speciální“ postavení, které bylo pro Ukrajinu navrhováno v první britské iniciativě, nebylo zdůrazněno a Ukrajina se oficiálně stala běžným sousedním státem. Rovněž striktní separace procesu rozšiřování a Evropské politiky sousedství představovala pro Ukrajinu zklamání (tamtéž: 12).

Soustava ENP v rámci Ukrajiny navázala na již zmiňovanou dohodu PCA. V květnu roku 2004 pak Evropská Komise vydala svou hodnotící zprávu týkající se Ukrajiny, která se blížeji zabývala stavem vztahů EU-Ukrajina a současně i politickým, ekonomickým vývojem atd.⁹³ V lednu 2004 pak byla zahájena jednání o vytvoření Akčního plánu pro Ukrajinu. Proces vyjednávání představoval pro Kyjev dilema. Ukrajinská vláda měla na výběr buď Akční plán přijmout, nebo jej odmítnout jako celek vzhledem k tomu, že nijak neřešil perspektivu členství v EU. Konečné rozhodnutí Ukrajiny přijmout Akční plán pak vycházelo z pochopení Evropské unie, která nebyla připravena a ani ochotna předložit alternativní variantu.⁹⁴ Jednání o Akčním plánu pak byla dovršena v září stejného roku, tedy ještě za vlády prezidenta Kučmy (srov. Solonenko 2006: 46).

⁹² Bělorusko stále zůstávalo autoritativním režimem a politické problémy tížily jak Moldávii, tak Ukrajinu.

⁹³ Pro více informací viz Pracovní dokument Komise ze dne 12.5.2004

Následná „oranžová revoluce“ pak ovlivnila další vytváření vztahů EU s Ukrajinou v rámci soustavy ENP. Evropská unie nejenže odmítla výsledky zřejmě zmanipulovaných prezidentských voleb, ale vydala své prohlášení již velmi brzy po vypuknutí „revoluce“. Tyto kroky pak odrážejí individuální i kolektivní chápání „oranžové revoluce“ v rámci EU. Evropská unie považovala „oranžovou revoluci“ za projev základních evropských hodnot. „Oranžová revoluce“ rovněž pro EU představovala příležitost jednat jako silný politický aktér v rámci politických vyjednávání, třebaže mechanismy Společné zahraniční politiky v některých ohledech selhaly⁹⁵ (Gromadzki – Sushko – Wolczuk – Wolczuk 2005: 15).

Po „oranžové revoluci“ zaujala Evropská rada⁹⁶ spíše konzervativnější postoj k možnému přehodnocení vztahů s Ukrajinou, či stanovení perspektivy členství. Tento postoj pak odrážejí diskuse v rámci Evropské unie týkající se absorpční kapacity, „traumatu“ z rozšíření atd., které již byly zmíněny výše.⁹⁷ Většina států v Radě byla proti znovu projednávání Akčního plánu a Evropská komise zastávala linii podobnou. Komise se rozhodla raději soustředit na rozvíjení vztahů s Ukrajinou v rámci systému ENP, ale současně v dlouhodobé perspektivě a priori členství Ukrajiny v EU nevyklučuje. Evropská unie tedy chápe Ukrajinu jako evropskou zemi, čímž v principu uznává její členství za možné, ale současně zdůrazňuje, že existuje ještě velké množství věcí, které musí Ukrajina provést (např. splnění Kodaňských kritérií). Jako kontrast k těmto vyjádřením může být uveden mnohem progresivnější postoj Evropského parlamentu. Ten vydal v lednu 2005 rezoluci navrhuující konkrétnější možnosti na zvýšení spolupráce s Ukrajinou narážející na ukrajinskou perspektivu členství v EU (Gromadzki – Sushko – Wolczuk – Wolczuk 2005: 16-17).

Postoj Evropské unie kontrastuje s ukrajinskou pozicí. Vzápětí poté, co byl v prosinci 2004 představen Akční plán pro Ukrajinu, vyjádřila ukrajinská vláda svou

⁹⁴ Iryna Solonenko k jednání o Akčním plánu například dodává, že „Ukrajina chápala, své asymetrické postavení vůči EU (v kontextu možnosti prosazení vlastních představ) v průběhu jednání jako normální praxi, kterou musely akceptovat všechny kandidátské země“ (Solonenko 2006: 46).

⁹⁵ Systém Trojky nebyl do jednání zahrnut a dánské předsednictví hrálo pouze druhořadou úlohu. Na druhou stranu byla pozice EU zvýšena díky účasti Javieru Solanovi a členskými státy přijatým společným postojem (Gromadzki – Sushko – Wolczuk – Wolczuk 2005: 15).

⁹⁶ F. Stephen Larrabee v tomto kontextu uvádí, že Ukrajinské aspirace na užší vazby s EU, respektive na členství v EU, jsou komplikovány i samotnými pochybnostmi o „evropském charakteru“ Ukrajiny, jelikož „mnoho členů Evropské unie si ve skutečnosti nemyslí, že je Ukrajina „evropskou“ zemí. Věřící, že je spíše částí bývalého sovětského prostoru“ (Larrabee 2006: 98).

⁹⁷ Evropské veřejné mínění je více nakloněno možnému členství Ukrajiny v EU než členství Turecka, které je kandidátskou zemí. Podle průzkumu veřejného mínění TNS Sofres, který se konal v listopadu 2005, podporuje 51% obyvatel „velké šestky“ (Německo, Velká Británie, Francie, Itálie, Španělsko a

nespokojenost s tímto dokumentem, respektive s ENP jako celkem, a to především z toho důvodu, že nedostatečně odráží ukrajinské očekávání a požadavky.⁹⁸ Ukrajinské nové vedení pak po „oranžové revoluci“ tuto nespokojenost s ENP znovu zopakovalo a ještě zintenzivnilo snahu získat od EU konkrétní perspektivu členství.⁹⁹ Ukrajina tedy v současné době chápe ENP jako dílčí krok na své cestě ke členství v Evropské a kritizuje skutečnost, že se ENP striktně separuje od procesu rozšiřování a nedává tak zemi žádnou perspektivu na členství (srov. Larrabee 2006: 96-97; Solonenko 46). Veřejná diskuse na toto téma se pak primárně zaměřuje na vyhlídky Ukrajiny na členství v EU a o žádných jiných alternativách se nezmiňuje (Shumylo 2007: 57).

Akční plán pro Ukrajinu tedy nebyl po „oranžové revoluci“ redefinován, což bylo ze strany nové vlády taktéž kritizováno, neboť nové ukrajinské vedení samo sebe vnímalo jako tzv. novou demokratickou elitu a tvrdilo, že dokument sjednaný vedením předchozím již „nové“ Ukrajině nevyhovuje (Solonenko 2006: 47). K původnímu Akčnímu plánu pak bylo po „oranžové revoluci“ připojeno deset bodů, které by měly zvýšit „výhody“ plynoucí z jeho plnění, jedná se například o možnosti zahájení jednání o zintenzivnění vzájemné smlouvy¹⁰⁰, prozkoumání možností užší spolupráce v oblasti zahraniční a bezpečnostní politiky, podpora vstupu Ukrajiny do WTO, na který by navázala možnost zintenzivnění ekonomických vazeb s Ukrajinou, zintenzivnění dialogu o energiích, jednání o zjednodušení vízového režimu¹⁰¹, atd.¹⁰² Co se týče samotného textu, i přes to, že je deklarována snaha po zvýšení dynamismu vzájemných relací jsou používány termíny spíše vágní a málo zavazující (srov. Gromadzki – Sushko – Wolczuk – Wolczuk 2005: 19-20).¹⁰³ Olga Shumylo

Polsko) členství Ukrajiny v EU, členství Turecka pak podporuje pouze 40% respondentů (Larrabee 2006: 97-98).

⁹⁸ Perspektivu členství v EU se snaží v rámci postsovětských států získat kromě Ukrajiny i například Gruzie. Přestože každá z těchto zemí představuje velmi specifický případ, lze i mezi nimi nalézt určité spojitosti.

⁹⁹ Jako příklad lze uvést vyjádření prezidenta Juščenka, který ve svém projevu na půdě Kongresu USA zdůraznil, že „budoucnost Ukrajiny je ve sjednocené Evropě a přijetí Ukrajiny do EU by znamenalo konec rozdělení Evropy“ (Larrabee 2006: 96).

¹⁰⁰ Jednání o zintenzivnění vzájemné smlouvy pak byla zahájena v březnu letošního roku společně s jednáními o smlouvě, která by měla nahradit PCA.

¹⁰¹ V říjnu 2006 pak došlo mezi Ukrajinou a EU k uzavření Smlouvy o vízových zjednodušeních, která ustanovuje, že některým skupinám osob (například vědci, studenti) bude možné víza udělovat zjednodušeným způsobem, na delší dobu a větší počet vstupů.

¹⁰² Více k jednotlivým oblastem viz Akční plán EU-Ukrajina

¹⁰³ Například obchodní a ekonomické vztahy, budou „zintenzivňovány“ není však uvedeno jakým způsobem (Gromadzki – Sushko – Wolczuk – Wolczuk 2005: 20).

v tomto kontextu dodává, že oproti PCA Akční plán poskytuje Ukrajině alespoň „mírnou podmíněnost“ (Shumylo 2007: 60).

Akční plán spolu s doplňujícími body byl podepsán 21. února 2005 s platností na tři roky a je v současnosti uváděn do praxe. Důležitou inovaci v přístupu ukrajinské vlády k evropské integraci pak lze nalézt v propojení u politiky vůči EU (tedy části zahraničněpolitické agendy) s agendou domácí (srov. Solonenko 2006: 47-48).¹⁰⁴ Případné posilování vazeb mezi Ukrajinou a Evropskou unií závisí na úspěšnosti Ukrajiny v oblasti plnění reforem, jejichž prosazení je většinou obtížné. I přes tento faktor Evropská unie v roce 2006 zhodnotila, že Ukrajina učinila v oblasti přijímání reforem pokrok i nadále však existují problematické oblasti jako např. boj s korupcí, reforma soudnictví atd.¹⁰⁵

Vzhledem k tomu, že platnost PCA vyprší v roce 2008, Evropská unie a Ukrajina zahájily počátkem března letošního roku rozhovory o smlouvě nové. I v rámci těchto jednání je však patrný rozdíl v přístupu mezi Ukrajinou a EU. Zatímco EU používá pro tuto smlouvu označení „rozšířená“, Ukrajina navrhuje název „asociační“ (jako je tomu v případě některých zemí Barcelonského procesu), nebo „evropská“ (tento název byl používán pro smlouvy uzavřené se zeměmi střední a východní Evropy, které se staly v roce 2004, či 2007 členskými státy) (srov. Solonenko 2006:50).

¹⁰⁴ Byla vytvořena pozice vicepremiéra pro evropskou integraci. Vznik tohoto postu ovšem představuje spíše vyjádření politické vůle ke změně přístupu k evropské integraci, neboť tento post nemá dostatečnou autoritu a pravomoci na plnění deklarovaných cílů. Přijata byla i Národní strategie evropské integrace a ukrajinská vláda vytváří i každoroční podrobné plány na implementaci Akčního plánu. Důležitým přínosem těchto dokumentů je pak to, že na jejich přípravě a monitoringu se mohou podílet i organizace občanské společnosti (Solonenko 2006: 48).

¹⁰⁵ Více informací lze nalézt ve Sdělení Komise ze 4.12.2006.

11. Ekonomické vztahy Ukrajiny a EU

Evropská unie je největším donorem Ukrajiny. Od roku 1991 poskytla ES/EU Ukrajině přes 2,4 miliard¹⁰⁶, v této sumě je zahrnuta asistence jak v rámci programu TACIS (zahrnující národní, regionální, přeshraniční složky a oblast jaderné bezpečnosti) a tématické programy jako např. ECHO¹⁰⁷ a EIDHR (ENPI - Národní strategický dokument Ukrajiny 2007-2013: 9). Z tabulky věnované finanční asistenci, která je uvedena v příloze, lze vyčíst výrazně se zvyšující finanční sumu v rámci národního složky TACIS od zahájení ENP (v roce 2003 to bylo 50milionů euro, v roce 2006 pak 100milionů euro), na tomto místě je nutné ovšem opět zmínit, že finanční pomoc zemím Středomoří byla mnohem vyšší (viz. kapitola věnovaná financování ENP). Právě zvýšená finanční pomoc, která je po nové finanční období poskytována nejen skrze ENPI¹⁰⁸, je deklarovaná jako důležitý stimul pro provádění dalších reforem. Kataryna Wolczuk však v tomto kontextu upozorňuje na to, že „pokud má mít pomoc EU skutečný dopad na vývoj na Ukrajině, musí být lépe zaměřena, neboť minulé programy ne vždy dosáhly vytyčených cílů. Pomoc EU by například měla být zaměřena na podporu reforem a investic, které jsou nezbytné pro ukrajinskou integraci s EU a pomáhají rovněž posilovat domácí instituce, které jsou nutné pro čerpání výhod z nabídky EU na lepší přístup ke společnému trhu (Wolczuk 2005: 4)“.

Jeden z deklarovaných cílů ENP je i zlepšení ekonomické spolupráce mezi EU a státy zahrnutými v ENP. Evropská unie je v současnosti největším zahraničním investorem na Ukrajině a druhý největší obchodní partner, s EU má však Ukrajina stále negativní obchodní bilanci. EU-Ukrajina obchodní rada v říjnu roku 2006 pak konstatovala, že zvýšení spolupráce a ekonomické integrace mezi EU a Ukrajinou poskytuje oběma stranám důležité zisky, rozsah těchto zisků však závisí na hloubce integrace: čím více bude Ukrajina spojena s EU, tím větší zisky budou dosaženy (Obchodní Rada EU a Ukrajiny 2006:1).

¹⁰⁶ Finanční asistence EU Ukrajině 1991-2006 viz. příloha č.1.

¹⁰⁷ Úřad pro humanitární pomoc (European Commission Host Organization)

¹⁰⁸ Ukrajina má pro finanční období 2007-2013 možnost čerpat opět úvěry od Evropské investiční banky a rovněž má i přislíbenou možnost čerpat z navrhovaného Investičního fondu sousedství (Neighbourhood Investment Fund). Další informace k tomuto tématu jsou k dispozici například na webových stránkách Evropské unie věnovaných vztahům s Ukrajinou.

Za důležitý milník ve vzájemné spolupráci je pak považována ta skutečnost, že v prosinci roku 2005 EU přiznala Ukrajině status tržní ekonomiky. Zdůrazňována je i nadále nutnost vstupu Ukrajiny do WTO, který je předpokládán na rok 2007, na jehož základě by mělo dojít k jednání s Evropskou unií týkající se vytvoření zóny volného obchodu.¹⁰⁹ Oblast energií, telekomunikací a dopravy pak v současnosti rovněž představuje příležitost pro další integraci. Ukrajina se však i nadále musí snažit zlepšovat obchodní prostředí. V tomto kontextu jde především o reformu veřejné správy, boj proti korupci, deregulace obchodních aktivit a zlepšení legislativy (tamtéž: 1-10).

Olga Shumylo a Kataryna Wolczuk se v tomto kontextu shodují, že možnost přístupu na jednotný trh EU se může stát nástrojem modernizace ukrajinské ekonomiky. Poukazují však na problém, že v realitě ukrajinských institucí, které jsou stále velmi slabé, zůstává nutnost implementování velmi rozsáhlého *acquis*, které je s touto oblastí spojené a které je základní podmínkou vstupu na jednotný trh, problematickou záležitostí (Shumylo 2007: 60-61; Wolczuk 2005: 4). Vzájemné odstraňování obchodních bariér pak může pro slabší ekonomiku Ukrajiny představovat i problém a to především v citlivých ekonomických oblastech, kde je soustředěn ukrajinský export (Wolczuk 2005: 4).¹¹⁰

¹⁰⁹ V roce 2005 se Evropská Komise obrátila na Centrum pro Evropskou politiku (CEPS), aby vytvořilo studii týkající se vytvoření zóny volného obchodu mezi EU a Ukrajinou. Studie zveřejněná v roce 2006 navrhla, že nejlepší alternativou při vytváření zóny volného obchodu by byla hlubší varianta Dohody o volném obchodě tzv. „FTA plus“ (Solonenko 2006: 50).

¹¹⁰ V ukrajinském exportu do EU převládá vývoz kovů, minerálů (energie), zemědělských produktů a textilu (EU-Ukrajina obchodní rada 2006: 4)

Závěr

Evropská politika sousedství by měla představovat zjednodušení a ucelení doposud diferenciované vnější politiky EU vůči zemím nacházejícím se v jejím sousedství, která byla prováděna skrze Středomořské partnerství a systém Dohod o partnerství a spolupráci (PCA). V tomto kontextu nesmí být opomenuty i bezpečnostní a ekonomické aspekty ENP, jejichž cílem je vnést do vzájemných relací mezi EU a partnerskými státy vyšší míru spolupráce a rozvoje.

ENP byla vytvořena v situaci, kdy se Evropská unie potýká s ubývajícím entusiasmem vůči dalšímu rozšiřování (viz. například debaty o absorpční kapacitě zmíněné výše atd.) a dosud jasně nedefinovala svou konečnou vizi týkající se procesu rozšiřování Evropské unie.

Tyto dvě problematiky se pak v rámci ENP stávají klíčovými. Evropská politika sousedství se i díky nim potýká s problémem vágní definice svých cílů a metod, které vedou k tomu, že dochází k odlišným interpretacím tohoto programu. Jednou z nich je i interpretace ENP jako alternativy k členství v EU. Přestože se EU snaží oficiálně důsledně separovat rozšiřovací proces od konceptu ENP existují mnohé podobnosti, které oficiální prohlášení poněkud relativizují např. princip sdílených hodnot, postupy při vyjednávání atd. Vzhledem k těmto podobnostem se zdá být interpretace ENP jakožto alternativy členství problematická, neboť ta spíše předpokládá existenci dvou nezávislých politik (srov. Kratochvíl 2006: 15).

Rovněž i hlavní cíl, který byl v rámci ENP ustanoven, tedy vznik privilegovaného partnerství s EU zaručujícího partnerské zemi slovy Romana Prodiho z roku 2002 zisk „všeho kromě institucí“, pak pro státy, které si za cíl daly vstup do EU, může představovat problém především v oblasti motivace k reformním krokům. Neboť zisk plného členství v EU je mnohými státy (např. Ukrajina) ceněn více než spíše vágní definice privilegovaného partnerství. V této situaci je tedy ENP, pokud by byla brána jako alternativa členství, spíše nedostačující. Z pohledu států východní dimenze je nižší atraktivnost ENP způsobena i nedostatečnou diferenciací mezi účastnickými státy a především i díky tomu, že státy, které definovaly vstup do EU za svůj zahraničněpolitický cíl, jsou zařazeny do stejné skupiny jako státy, které o členství z mnoha důvodů dlouhodobě neusilují.

Atraktivita programu ENP je po ekonomické stránce zvyšována skrze finanční asistenci Evropské unie partnerským zemím, která byla dříve poskytována prostřednictvím programů TACIS a MEDA, jež jsou od počátku roku 2007 nahrazeny jednotným programem ENPI. I finanční asistence je však podrobena kritice například vzhledem ke špatnému zaměření této pomoci atd. Za hlavní ekonomický přínos je pak v rámci ENP považována možnost vstupu partnerských států na jednotný trh Evropské unie. Tato skutečnost není bez potíží, neboť vstup slabších ekonomik států ENP může znamenat problém jak pro ně, tak pro EU samotnou.

Pro Ukrajinu znamená přistoupení k Evropské politice sousedství určitý pokrok oproti kvalitě vztahů, které s EU měla v rámci systému Dohod o partnerství a spolupráci. Nicméně ENP tak, jak je v současné době pojmána a jaké možnosti nabízí, nepředstavuje z pohledu Ukrajiny skutečnou alternativu členství. Ukrajina kritizuje jak geografický rozsah ENP, tak nedostatečnou flexibilitu Akčního plánu, na kterou poukazuje část ukrajinských elit především v kontextu jeho neschopnosti reagovat na politické změny na Ukrajině atd.

Striktní separace procesu rozšiřování a Evropské politiky sousedství pak vyvolává na Ukrajině negativní reakce, neboť může zpochybňovat proklamovanou orientaci na plné členství. Tak jako u mnohých kandidátských států východního rozšíření, tak i u Ukrajiny tedy platí, že celá problematika vztahů s Evropskou unií je většinou zjednodušována pouze na otázku členství, ENP jako taková není celospolečensky diskutována. Evropská politika sousedství je i díky tomu na Ukrajině všeobecně vnímána jako určitý mezistupeň na ukrajinské cestě ke členství v EU.

Případné členství Ukrajiny v EU, které je podporováno například ze strany Polska, však vyvolává problémy nejen v EU, ale i uvnitř Ukrajiny samotné a to například vzhledem k ruskému vlivu v zemi, k „rozpolcenosti“ ukrajinské společnosti, ke komplikovanosti politického systému, ke korupci atd. Problematická je i ekonomická dimenze možného přistoupení Ukrajiny k EU a k jejím politikám.

Evropská unie a ani samotná Ukrajina nejsou v současné době připraveny na ukrajinský vstup do EU. Nicméně ENP tak, jak je v současné době pojmána a jaké možnosti nabízí, nepředstavuje z pohledu Ukrajiny skutečnou alternativu členství a ani v rámci celé EU tak není podle všech indicií vnímána.

Primární zdroje

- EU-Ukrajina Akční plán; EU-Ukraine Action Plan, on-line verze (http://ec.europa.eu/world/enp/pdf/action_plans/ukraine_enp_ap_final_en.pdf).
- Evropská bezpečnostní strategie; European Security Strategy (12.12.2003), on-line verze (<http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cmsUpload/78367.pdf>).
- Pracovní dokument Komise; Commission Staff Working Paper (12.5.2004): *European Neighbourhood Policy; Country Report; Ukraine*, SEC(2004)566, on-line verze (http://ec.europa.eu/world/enp/pdf/country/ukraine_enp_country_report_2004_en.pdf).
- Sdělení Komise; Communication from the Commission to the European Parliament and the Council (11.3.2003): *Wider Europe – Neighbourhood: A New Framework for Relations with our Eastern and Southern Neighbours*, COM(2003)104final, on-line verze (http://ec.europa.eu/world/enp/pdf/com03_104_en.pdf).
- Sdělení Komise; Communication from the Commission (1.7.2003): *Paving the way for a New Neighbourhood Instrument*, COM(2003)393final, on-line verze (http://ec.europa.eu/world/enp/pdf/com03_393_en.pdf).
- Sdělení Komise; Communication from the Commission (12.5.2004): *European Neighbourhood Policy; Strategy paper*, COM(2004)373final, on-line verze (http://ec.europa.eu/world/enp/pdf/strategy/strategy_paper_en.pdf).
- Sdělení Komise; Communication from the Commission to the Council and the European Parliament (4.12.2006): *On Strengthening the European Neighbourhood Policy*, COM(2006)726 final, on-line verze (http://ec.europa.eu/world/enp/pdf/com06_726_en.pdf).
- Sdělení Komise; Communication from the Commission to the European Parliament and the Council (8.11.2006): *Enlargement Strategy and Main Challenges 2006-2007; including annexed special report on the EU's capacity to integrate new members*, COM(2006) 649 final, on-line verze (http://ec.europa.eu/enlargement/pdf/key_documents/2006/Nov/com_649_strategy_paper_en.pdf).

- ENPI - Národní strategický dokument Ukrajiny; European Neighbourhood and Partnership Instrument , Ukraine, Country Strategy Paper 2007-2013, on-line verze (http://ec.europa.eu/world/enp/pdf/country/enpi_csp_ukraine_en.pdf).
- Obchodní Rada EU a Ukrajiny; The EU Ukraine Business Council (2006): *EU-Ukraine; Deepening & Strengthening; Trade & Economic Relations*, on-line verze (http://www.euubc.com/index.php?option=com_content&task=view&id=46&Itemid=65).

Internetové odkazy byly ověřeny k 24.4.2007

Internetové portály

- Webové stránky EU věnované ENP, (http://ec.europa.eu/world/enp/index_en.htm), poslední aktualizace 11.dubna 2007.
- Webové stránky EU věnované financování ENP; *The ENP Policy: Funding*, (http://ec.europa.eu/world/enp/funding_en.htm), poslední aktualizace 26.3.2006.
- Webové stránky věnované vztahům EU a Ukrajiny; *The EU's relations with Ukraine*, (http://ec.europa.eu/comm/external_relations/ukraine/intro/index.htm), poslední aktualizace leden 2007.

Sekundární zdroje

- Aliboni, R. (2005): *The Geopolitical Implications of the European Neighbourhood Policy*, European Foreign Affairs Review, Vol 10, No 1, Spring, pp. 1-16.
- Bretherton, C. - Vogler, J. (2006): *The European Union as a Global Actor*, London and New York, Routledge.
- Buras, P. – Pomorska, K. (2006): *Poland and the European Neighbourhood Policy*, Foreign Policy in Dialogue, Vol 6, Issue 19, July, pp. 34-43, on-line verze (<http://www.deutsche-aussenpolitik.de/newsletter/issue19.pdf>), ověřeno k 24.4.2007.
- Cameron, F. (2004): *Europe's future*, in: Cameron, F. (eds., 2004): *The Future of Europe: Integration and Enlargement*, London and New York, Routledge, pp. 149-161.
- Cameron, F. (2004): *Widening and deepening*, in: Cameron, F. (eds., 2004): *The Future of Europe: Integration and Enlargement*, London and New York, Routledge, pp. 5-17.
- Cremona, M. (2003): Introduction: The external dimension of Enlargement, in: Cremona, M. (eds., 2003): *The enlargement of the European union*, Oxford, Oxford University Press, pp. 3-8.
- Dodini, M. – Fantini, M. (2006): *The EU Neighbourhood Policy: Implications for Economic Growth and Stability*, Journal of Common Market Studies, Vol 44, No 3, September, pp. 507-532.
- Durand, G. – Missiroli, A. (2006): *Absorption capacity: old wine in new bottles?*, Policy Brief, European Policy Centre, on-line text ([http://www.euractiv.com/29/images/Absorption%20\(4\)_tcm29-158273.pdf](http://www.euractiv.com/29/images/Absorption%20(4)_tcm29-158273.pdf)), ověřeno k 24.4.2007.
- Euractive (8.11.2006): *Questions and answers on the Union's enlargement strategy and its integration capacity*, on-line text (<http://europa.eu/rapid/pressReleasesAction.do?reference=MEMO/06/413&format=HTML&aged=0&language=EN&guiLanguage=en>), ověřeno k 24.4.2007.
- Euractive (4.12.2006): *Zákonodarcovia EÚ debatovali o absorpčnej a integračnej kapacite*, on-line text

(<http://www.euractiv.sk/rozsirovanie/clanok/zakonodarcovia-eu-debatovali-o-absorpcnej-a-integracnej-kapacite>), ověřeno k 24.4.2007.

- Euractive (2.3.2007): *EU cements 'absorption capacity' as the new stumbling block to enlargement*, on-line text
(<http://www.euractiv.com/en/agenda2004/eu-cements-absorption-capacity-new-stumbling-block-enlargement/article-156179>), ověřeno k 24.4.2007.
- Ferrero-Waldner, B. (2006): *The European Neighbourhood Policy: The EU's Newest Foreign Policy Instrument*, European Foreign Affairs Review, Vol 11 No 2, Summer 2006, pp. 139-142.
- Fiala, P. – Pitrová, M. (2002): *Výzkum rozšiřování ES/EU: Východiska, přístupy, možnosti*, in: Fiala, P. - Pitrová, M. (eds., 2002): *Rozšiřování ES/EU*, Brno, Masarykova univerzita Mezinárodní politologický ústav, pp. 13-24.
- Gromadzki, G. - Lopata, R. - Raik, K. (2005): *Friends or Family? Finnish, Lithuanian and Polish Perspectives on the EU's policy towards Ukraine, Belarus and Moldova*, Helsinki, The Finnish Institute of International Affairs.
- Gromadzki, G. - Sushko, O. - Wolczuk, K. – Wolczuk R. (2005): *Will the Orange Revolution bear fruit? EU-Ukraine relations in 2005 and the beginning of 2006*, Warsaw, Stefan Batory Foundation.
- Harris, G. (2004): *The Wider Europe*, in: Cameron, F. (eds., 2004): *The Future of Europe: Integration and Enlargement*, London and New York, Routledge, pp. 98-113.
- Haukkala, H. (2003): *A Hole in the Wall? Dimensionalism and the EU's „New neighbourhood policy“*, UPI Working papers, 41/2003, Helsinki, The Finnish Institute of International Affairs.
- Haukkala, H. - Moshes, A. (2004): *Beyond "Big Bang": The Challenges of the EU's Neighbourhood Policy in the East*, Helsinki, The Finnish Institute of International Affairs.
- Kelley, J. (2006): *New wine in Old Wineskins: Promoting Political Reforms through the New European Neighbourhood Policy*, Journal of Common Market Studies, Vol 44, No 1, March, pp. 29-55.
- Kempe, I. (2007): *Identifying an Agenda for a new Eastern Policy – Connecting the German and Finnish EU Presidencies*, CAP Aktuell, WP 1/2007, Centrum für angewandte Politikforschung, München, on-line verze

(<http://www.cap.lmu.de/download/2007/CAP-Aktuell-2007-01.pdf>), ověřeno k 24.4.2007.

- Klíma, M. (2005): *Kam kráčíš, Evropská unie?*, in: Klíma M. - Bureš, J. (eds., 2005): *Kam kráčíš, Evropská unie?*, Plzeň, Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, pp. 144-147.
- Kovačovská, L. (2007): *Další rozšiřování Evropské unie může přivodit její konec*, Mezinárodní politika, roč. XXXI., č. 1, s. 26-28.
- Kratochvíl, P. (2006): *The European Neighbourhood Policy: A Clash of Incompatible Interpretations*, in: Kratochvíl, P. (eds., 2006): *The European Union and Its Neighbourhood: Policies, Problems and Priorities*, Praha, Ústav mezinárodních vztahů, pp. 13-28.
- Lang, K. (2005): *Rozšiřující se Unie – fragmentovaná Evropa?*, in: Klíma M. - Bureš, J. (eds., 2005): *Kam kráčíš, Evropská unie?*, Plzeň, Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, pp. 148-157.
- Larrabee, F. S. (2006): *Ukraine and the West*, Survival, Vol 48, No 1, Spring, pp. 93-110.
- Laryš, M. (2006): *Ukrajina*, in: Kuchyňková, P. - Šmíd, T. (eds., 2006): *Rusko jako geopolitický aktér v postsovětském prostoru*, Brno, Masarykova univerzita Mezinárodní politologický ústav, pp. 68-90.
- Marchetti, A. (2006): *The European Neighbourhood Policy; Foreign Policy at the EU's Periphery*, ZEI Discussion Paper, Zentrum für Europäische Integrationsforschung, on-line text (http://www.zei.de/download/zei_dp/dp_c158Marchetti.pdf), ověřeno k 24.4.2007.
- Menkiszak, M. (2003): *Polish Policy towards Russia, the Ukraine and Belarus, 1991-2002*, in: Pelczyńska-Nałęcz, K. - Duleba, A. - Póti, L. - Votápek, V. (eds., 2003): *Eastern Policy of the Enlarged European Union : developing Relations with Russia, Ukraine and Belarus : A Visegrad Perspective : thinking about an Eastern Dimension*, Prešov, Róbert Vico vydavateľstvo, pp. 109-140.
- Moshes, A. (eds., 2003): *Rethinking the Respektive Strategies of Russia and the European Union*, Helsinki and Moscow, The Finnish Institute of International Affairs and Carnegie Moscow Center, on-line verze (http://www.upi-fiia.fi/doc/FIIA_Report_15.pdf), ověřeno k 24.4.2007.

- Nekvapil, V. (2007): *Vize sjednocení Evropy se ještě nevyčerpala*, Mezinárodní politika, roč. XXXI., č. 1, s. 25-26.
- Olszański, T. A. (2003): *The Ukraine: A Decade of Independence, a Decade of Evolution*, in: Pełczyńska-Nałęcz, K. - Duleba, A. - Póti, L. Votápek, V. (eds., 2003): *Eastern Policy of the Enlarged European Union : developing Relations with Russia, Ukraine and Belarus : A Visegrad Perspective : thinking about an Eastern Dimension*, Prešov, Róbert Vico vydavateľstvo.pp. 28-47.
- Overhaus, M. (2006): *The New Neighbourhood Policy of the European Union; Editorial*, Foreign Policy in Dialogue, Vol 6, Issue 19, July, pp. 3-6, on-line verze (<http://www.deutsche-aussenpolitik.de/newsletter/issue19.pdf>), ověřeno k 24.4.2007.
- Příkryl, I. (2002): *Strategie a nástroje východního rozšíření*, in: Fiala, P. - Pitrová, M. (eds., 2002): *Rozšiřování ES/EU*, Brno, Masarykova univerzita Mezinárodní politologický ústav, pp. 137-167.
- Romancov, M. (2005): *Geopolitické kontury možného rozšíření Evropské unie?*, in: Klíma M. - Bureš, J. (eds., 2005): *Kam kráčíš, Evropská unie?*, Plzeň, Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, pp. 164-174.
- Sherr, J. (2006): *At the Crossroads or the Precipice? The Fate of Ukraine's Orange Revolution and its Implications for Europe*, Conflict Studies Research Centre, Central & Eastern Europe Series, 06/14, on-line text (<http://www.defac.ac.uk/colleges/csrg/document-listings/cee/>), ověřeno k 24.4.2007.
- Shumylo, O. (2007): *The Debate on the EU Membership Prospects of Ukraine*, in: Král, D. (eds., 2007): *Bulgaria, Romania...and who next? Perspectives of further EU enlargement as seen from the new member states and EU hopefuls*, Praha, Europeum Institute for European Policy, pp. 59-74.
- Smith, K. E. (2005): *The outsiders: the European Neighbourhood Policy*, International Affairs, Vol 81, No 4, July, pp. 757-773.
- Solonenko, I. (2006): *European Neighbourhood Policy – Perception of Ukraine*, Foreign Policy in Dialogue, Vol 6, Issue 19, July, pp. 44-51, on-line verze (<http://www.deutsche-aussenpolitik.de/newsletter/issue19.pdf>), ověřeno k 24.4.2007.

- Sychra, Z. (2006): *Perspektivy dalšího rozšiřování EU z hlediska zájmů ČR: dopady extenze počtu členů EU na pozici ČR v EU*, in: Dočkal, V. – Fiala, P. – Kaniok, P. – Pitrová, M. (eds., 2006): *Česká politika v Evropské unii; Evropský integrační proces a zájmy České republiky*, Brno, Masarykova univerzita Mezinárodní politologický ústav, pp. 103-115.
- Tulmets, E. (2006): *Adapting the Experience of Enlargement to the Neighbourhood Policy: The ENP as a Substitute to Enlargement*, in: Kratochvíl, P. (eds., 2006): *The European Union and its Neighbourhood: Policies, Problems and Priorities*, Praha, Ústav mezinárodních vztahů, pp. 29-57.
- Wissels, R. (2006): *The Development of the European Neighbourhood Policy*, Foreign Policy in Dialogue, Vol 6, Issue 19, July, pp. 7-16, on-line verze (<http://www.deutsche-aussenpolitik.de/newsletter/issue19.pdf>), ověřeno k 24.4.2007.
- Wolczuk, K. (2005): *Ukraine after the Orange Revolution*, Policy Brief, Centre for European Reform, on-line text (http://www.cer.org.uk/pdf/policybrief_ukraine_feb2005.pdf), ověřeno k 24.4.2007.
- Wołowski, P. (2003): *The EU Policy towards the Ukraine: Integration and Exclusion Dilemmas*, in: Pełczyńska-Nałęcz, K. - Duleba, A. - Póti, L. Votápek, V. (eds., 2003): *Eastern Policy of the Enlarged European Union : developing Relations with Russia, Ukraine and Belarus : A Visegrad Perspective : thinking about an Eastern Dimension*, Prešov, Róbert Vico vydavateľstvo, pp. 224-240.

Přílohy

Příloha č.1

Ekonomická asistence Ukrajině v letech 1991-2006 (v milionech €)*

	1991-98	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	Celkem
TACIS National Programme	407**	38.6	48	43	47	50	70	88	100	891.6
TACIS Nuclear Safety (včetně Chernobyl Shelter Fund a UKR G7 Action Plan)***	304.3	50.3	3.5	69.4	44	46.6	34.3	28.4	40.3	621.1
TACIS Cross-border Co-operation****		5.2	1	5.5	0.5	3	3	18	4	40.2
TACIS Regional Programme****		3.7	6	9.1	10.5	6	6	8.7	tbc	50.0
Náhrada za přerušení dodávek palivových zdrojů	-	-	25	20	20	-	-	-	-	65
ECHO (humanitární pomoc)	12	6.3	1.3	0.9	0	-	-	-	-	20.5
Makrofinanční asistence (půjčky)	565	-	-	-	110	-	-	-	-	675
Lidská práva (EIDHR)		0.2	-	1.3	0.6	0.6	0.5	1.8	0.95	5.95
Migrace (AENEAS)	-	-	-	-	-	1.3	-	1.5	tbc	2.8
Odstraňování nášlapných min	-	-	-	-	-	-	7.0	-	-	7.0
Příspěvek STCU		3	4.5	4	4	4	4	5.5	5	34.0
Celkem	1288.3	107.3	89.3	153.2	236.6	111.5	124.8	151.9	150.3	2413.2

* Údaje z roku 2006 jsou pouze ilustrativní a nejsou dosud dostupné pro každou položku.

** Celkové údaje týkající se technické asistence z let 1991-98 (převážně z TACIS)

*** Zahrnuje jak národní projekty tak odhadovaný podíl na projektech mnohonárodnostních, alokace z roku 2005 a 2006 pak stále zůstávají předmětem možné modifikace.

**** Odhadovaný poměrný podíl Ukrajiny v přeshraničních a regionálních programech.

Zdroj: ENPI - Národní strategický dokument Ukrajiny